

s. 4

**SUOMEN KIELEN ELINVOIMAN
RATKAISEMME ME ITSE**

s. 22

**JUHANI SARSILA:
SAUNAN JUHLAKIRJA**

**PAKKORUOTSIN ULKOPOLIITTINEN
PERUSTE ON VANHENTUNUT**

– kielirauhan ihanne menehtyi kylmässä sodassa

NUMERO 1-2/2023

Numero 103
32. vuosikerta

PÄÄTOIMITTAJAT

1. päätoimittaja Ilmari Rostila
2. päätoimittaja Juuso-Ville Gustafsson

JULKAISIJA

Suomalaisuuden Liitto ry

TEKSTIT

Ilmari Rostila, Juhani Sarsila,
Juuso-Ville Gustafsson

KUVAT

Unsplash.com ja istock.com,
Finna.fi

VISUAALINEN ILME

Henri Häkkinen, www.intovisuals.fi

SÄHKÖPOSTI

toimisto@suomalaisuudenliitto.fi

LIITON INTERNETSIVUT

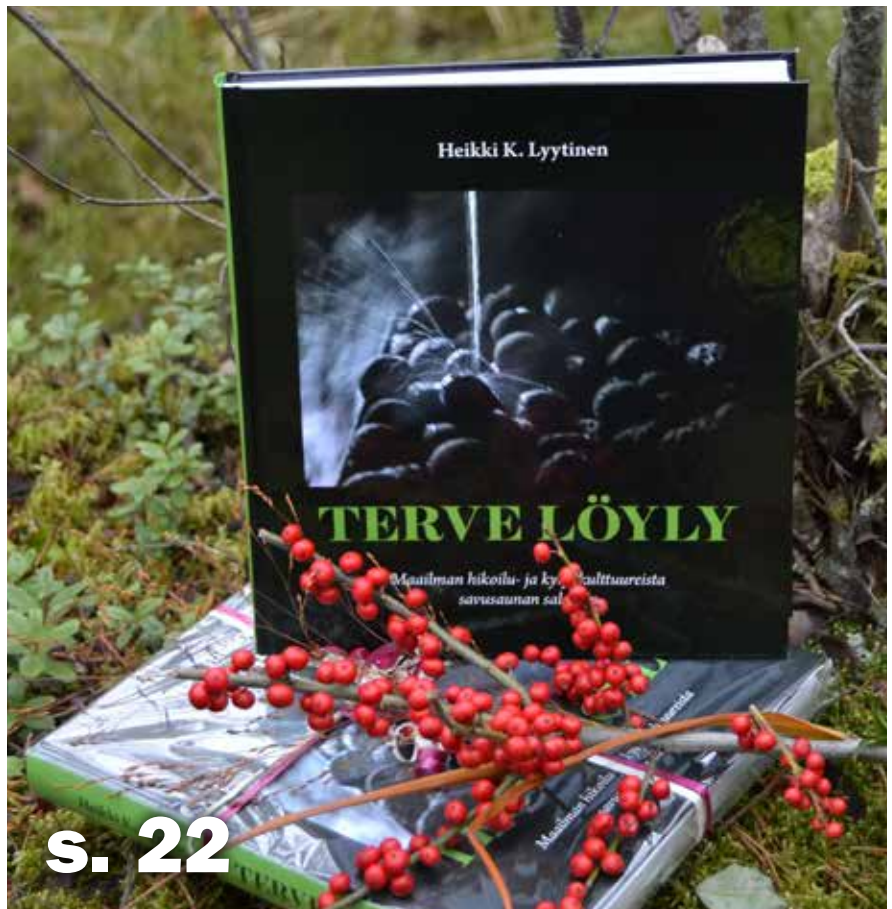
www.suomalaisuudenliitto.fi

Suomalaisuuden Liitto ry
Tilinumero IBAN
FI34 5780 0720 3638 08

Suomalaisuuden Liiton perustivat
kaikki suomenkieliset puolueet
12.5.1906 Johannes Linnankosken
aloitteesta. Liiton jäsenyys on avoin
jokaiselle, joka hyväksyy Liiton
tarkoituksen.

Lisätietoa saat kotisivuiltamme tai
soittamalla Suomalaisuuden Liiton
toimistoon 09 442 824
(arkisin klo 10-14).

Sisällysluettelo

3

PÄÄKIRJOITUS: Äänestä vaaleissa
suomenkielisten asiaa!

4

Suomen kielen elinvoiman ratkaisemme me itse

6

Pakkoruotsin ulkopoliittinen peruste on vanhentunut
- kielirauhan ihanne menehtyi kylmässä sodassa

20

Suomalaisuuden Liiton tavoitteet eduskunnalle
2023-2027

22

Juhani Sarsila: Saunan juhlakirja

Äänestä vaaleissa suomenkielisten asiaa!

Suomessa vallitsee puoluerajat ylittävä, varsin laaja yhteisymmärrys vapaan kielivalinnan hyödyistä. Yhä useampi on sitä mieltä, että ruotsin kielen pakollisuus on väärin, ja että yksilön valinnanvapaus on parempi vaihtoehto kuin haittoja ja lieveilmiöitä aiheuttava pakko.

TEKSTI: ILMARI ROSTILA JA JUUSO-VILLE GUSTAFSSON

Ruotsin vapaaehtoisuudesta olisi suomenkielisille monia etuja. Tästä huolimatta kielipolitiikassa ei edes harkita pakosta luopumista, vaan valtiovalta tavoittelee mahdotonta: sitä että ruotsin kieli olisi yhtä laajasti käytetty keskinäisen kanssakäymisen väline kuin suomi.

Tällainen ruotsin kielen asemaan keskittyvä lähestymistapa sivuuttaa yksilöiden tarpeet ja edut, jotka voidaan saavuttaa valinnanvapaudella. Poliitikka, joka tarkastelee todellisuutta ainoastaan kansalliskielten tasa-arvon kautta, on riskitiridassa koululaisten, perheiden, nuorten ja aikuisopiskelijoiden tarpeiden kanssa.

Kaikki viime vuosien kielten opetusta koskevat päätökset ovat johtaneet ruotsin pakollisuuden lisäämiseen, eikä sen vähentämiseen. Pattitilanteen taustalla on peruskoulun kieliratkaisu vuonna 1968.

Vuoden 1968 päätös oli merkittävä ohjatessaan suomalaisen kielipolitiikan väärille raiteille. Tämän tuloksena ruotsin osaamista vaaditaan nykyään periaatteellisista syistä – ei siis käytännön tarpeiden vuoksi. Toisin kuin edelleen yleisesti luullaan, tehty päätös ei ollut poliittinen lehmänkauppa. Päätös ei myöskään perustunut pohjois-

maisen yhteistyön käytännön tarpeisiin tai ruotsin kielen asemaan Suomessa. Ratkaisun varsinainen syy ei myöskään ollut kulttuuripoliittinen, kuten kulttuurinen yhteys pohjoismaihin ja suomenruotsalaiseen kulttuuriin. Ruotsi tuli pakolliseksi peruskouluun ulkopoliittisista syistä. Tätä käsitellään perusteellisemmin tämän lehden artikkelissa ”Pakkoruotsin ulkopoliittinen peruste on vanhentunut”.

Pakkoruotsin ulkopoliittinen tausta ei ole yleisessä tiedossa. Asian ulkopoliittinen puoli on unohtunut. Tärkeämpää on kuitenkin se, että ruotsin pakollisuuden ulkopoliittinen peruste on käynyt vanhaksi. Perusteen viimeinen käyttöpäivä oli noin 1989 kun Neuvostoliitto ja Varsovan liitto lakkasivat olemasta. On tärkeä tuntea pakollisen ruotsin ulkopoliittinen historia. Tämä auttaa lähestymään aihetta sovinollisesti ja rakentavasti.

Eduskuntavaalit ovat jo lähellä. Nyt kuten aikaisemminkin Liiton tavoitteena on sivistyneen ja rakentavan keskustelun aikaansaaminen ruotsin pakollisuuden haitoista ja valinnaisuuden eduista.

Tässä tavoitteessa on jo nyt onnistuttu, kun Perussuomalaiset esittivät asiaa syvällisesti käsittelevän Suomalaisuusohjelman.

Ohjelmassa sanotaan ääneen toivoksia kielioloistamme, kuten se että suomen kieli yhdistää kaikkia suomalaisia ja että suomen kieli on suomalaisten keskinäisen kanssakäymisen paras väline. Ohjelma oikaisee tällä tavalla pinttyneitä väärinkäsityksiä siitä, mitä Suomen kaksikielisyys tarkoittaa, ja se esittää konkreettisia toimenpiteitä nykytilanteen parantamiseksi.

Ohjelman vastaanottoa mediassa hallitsi ymmärtämättömyys tai tahallinen väärinkäsitys, joka koski ohjelman ajatusta, jonka mukaan ruotsin pakollisuus häiritsee suomenkielisten kielellistä identiteettiä, samastumista ja yhteenkuuluvuutta. Tästä syystä selvennämme artikkelissa ”Suomen kielen elinvoiman ratkaisemme me itse”, miten pakollinen ruotsi haittaa keskinäistä kielellistä yhteenkuuluvuuttamme.

Suomenkielisten kieliosaaminen on suomenkielisten asia. On tehtävä valinta: onko ruotsin kielen asema Suomessa tärkeämpi kuin suomenkielisten tarpeet? Vaikuta asiaan äänestämällä ja tuomalla oman ehdokkaasi tietoon Suomalaisuuden Liiton tavoitteet tulevalle eduskunnalle, jotka löytyvät sivulta 20. Tavoitteet ovat myös Suomalaisuuden Liiton kotisivulla.

Suomen kielen elinvoiman ratkaisemme me itse

Viime aikoina on kannettu huolta suomen kielen elinvoimaisuudesta ja asemasta yhteiskunnassa. Huoli on perusteltu. Äidinkielimme haasteellinen asema näkyy englannin kielen yleistymisenä kanssakäymisen välineenä Suomessa.

TEKSTI: ILMARI ROSTILA & JUUSO-VILLE GUSTAFSSON

Englantia näkee ja kuulee yhä enemmän julkisuudessa, palveluissa, työssä ja koulutuksessa. Moni on yllätynyt, ettei isojen kaupunkien kaikissa kaupoissa tai ravintoloissa enää saakaan suomenkielistä palvelua, vaan oletuskielenä on englanti. Tieteellinen tutkimus ja julkaisuutoiminta tapahtuu jopa suurimmaksi osaksi englanniksi. Asiantuntijoiden mukaan suomen kieltä uhkaa nyt käyttömahdollisuuksien kaventuminen ja aseman heikkeneminen yleiskielenä.¹

Ongelma ei kuitenkaan ole englannin kieli. Englanti ei ole oman kieleemme elinvoiman heikentymisen syy, vaikka media onkin tarttunut tähän liiankin helppoon selitykseen. Media on jo pitkään rakentanut kertomusta englannin kielen ”ylivallasta”. Englannin kielestä on näin tehty niin sanottu hyvä vihollinen. Tällaista ”hyvää vihollista” on kaikkien helppo vastustaa, koska se auttaa siirtämään hankalammat asiat sivuun. Hankala asia, jonka englanti ”hyvänä vihollisena” auttaa sivuuttamaan, olemme me itse. Kieleemme ongelma ja ratkaisu on meissä suomenkielissä itsessämme, siis suhteessamme omaan kieleemme ja toisiin suomenkielisiin.

Teoria englannin kielen ylivallassa ruokkii nurkkakuntaista käsitystä, jonka mukaan suomen kieltä puolustetaan vastustamalla englannin kieltä. Näin näyttää ajattelevan esimerkiksi tiede- ja kulttuuriministeri Petri Honkonen, jonka mukaan “[...] pitäisi unohtaa joutava tappurointi suomen ja ruotsin kielten ympärillä ja keskittyä molempia kansalliskieliamme näivettävään englanttiin”.²

Ruotsin pakollisuudesta käyty kansalaiskeskustelu ja tässä yhteydessä esitetyt toiveet ruotsin valinnaisuudesta tulisi siis unohtaa, ja kaikki tarmo suunnata englannin kielen vastustamiseen. Honkosen esittämä näkemys on valitettavan yleinen, ja kertoo median esittämän tarinan sisäistämisestä.

Englannin näkeminen vihollisena on kätevä tapa vaihtaa aihetta. Se on myös poliittisesti helppoa, koska asiasta ei vallitse mitään aitoa poliittista erimielisyyttä. Voi siis turvallisesti asettua suomen kielen puolustajaksi pahana pidettyä englantia vastaan, ymmärtämättä lainkaan suomalaisen kielipolitiikan historiaa. Kaiken tohinan keskellä kuitenkin unohtuu, ettei kielipoliittisia ongelmia tulla ratkaisemaan ilman taustalla olevan ongelman ymmärtämistä.

Äidinkielimme hankalan tilanteen ratkaisu on meissä itsessämme. Kysymys on tavallisten suomalaisten asenteista ja arvoista omaa kieltään kohtaan eikä (mistään) vieraasta kielestä. Kuten Sari Maamies Kielikello-lehdessä osuvasti kirjoittaa:

”Olemme vapaaehtoisesti luopumassa kielestämme toisen kielen hyväksi. Miksi? Kyse on viime kädessä asenteista ja valinnoista. Vallalla on oman kulttuurin ja kielen vähättely ja nöyrytely suppeasti tulkitun ”kansainvälisyyden” edessä. Kansojen välisyys – siis kansainvälisyys – sisältää myös kansojen puhumien kielten rinnakkaiselon. Kielet eivät ole uhka toisilleen, englanti ei kielenä ole uhka suomen kielelle, sen sijaan suurin uhka suomen kielelle ovat suomalaiset itse.”³

Suomalaiset uhkaavat siis omaa kieltään, koska heiltä puuttuu kieleen liittyvä myönteinen itsetunto ja yhteenkuuluvuus. Kieli ja kulttuuri säilyvät, kun suomea puhuvat tuntevat äidinkielen tärkeäksi osaksi itseään ja tuntevat yhteenkuuluvuutta toisten, samaa kieltä puhuvien, kanssa. Samalla yhteenkuuluvuutemme vahvistaa suomen kielen arvoa.

Suomen kieli kaikkia suomalaisia yhdistävänä kielenä

Kielen toimivuus ja elinvoima on yhteydessä kielen arvostukseen. Kieli, jota arvostetaan, pysyy elinvoimaisena. Suomenkieliset eivät kuitenkaan arvosta omaa kieltään riittävästi. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, ettei Suomeen muuttavalta vaadita suomen kielen osaamista. Myös se, että monet suomenkieliset laittavat lapsensa ruotsinkieliseen kouluun, voidaan tulkita toisen kielen asettamiseksi oman edelle.

Ongelmana on, että emme koe olevamme suomenkielisiä, tunnemme liian vähän kieleemme liittyvää yhteenkuuluvuutta. Kysymys on samastumisesta omaan kieleen ja toisiimme suomea puhuvina ihmisinä. Samaa tarkoittaa alkuperältään vieraskielinen ja monien vieroksuma sana identiteetti – kieli-identiteetti.

Suomenkieliset joutuvat puolustamaan kieltään käsi selän takana sidottuna, koska kielellistä yhteenkuuluvuuttamme häiritään – mm. pakkoruotsilla, kaksikielisyysideologialla ja näiden puolustamiseksi kehitetyillä vinoilla perusteilla. Yhteenkuuluvuutta häiritsee myös suomenkielisten ja ruotsinkielisten tarpeiden kytkeminen toisiinsa, mikä estää suomenkielisten etua etsivän näkökulman muodostumista. Mitä tarkoitan?

Vain muutama esimerkki. Ensiksi, kun puheeksi tulee vaatimus osata suomea Suomessa, lisätään tähän aina ”tai ruotsi”. Mistä tämä kertoo? Tämä kertoo siitä, että virallinen Suomi ei arvosta suomea parhaana kanssakäymisen välineenä Suomessa, vaan pikemminkin piilottaa tämän tosiasian. Jokainen tietää, että vain suomi voi toimia kaikille Suomessa asuville yhteisenä kielenä, vaikka ruotsi onkin toinen kansalliskieli. Ruotsin oikeudellinen asema kansalliskielenä ei muuta tätä tosiasiaa.

Tällainen kielellisen todellisuutemme ohittaminen ja vaatimattomuus ajatellen suomen kielen yhteiskunnallista tehtävää heikentää kieleemme arvoa ja lähettää peitetysti

suomenkielisiä vähättelevän viestin. Suomenkielisten yhteenkuuluvuuden ja kielellisen itsetunnon vahvistamiseksi suomen kieli tulisikin tunnustaa parhaaksi kanssakäymisen kieleksi Suomessa.

Toiseksi, monet suomenkieliset haluaisivat opiskella ruotsin sijasta jotain muuta oppiainetta. Myös monet vanhemmat toivovat lapselleen mahdollisuutta valita kielet, joita opiskelevat. Tämä tahdonilmaisu koskee sivistyksellistä tarvetta ja se tulisi ottaa vakavasti. Nyt toive kaiku kuitenkin kuuroille korville. Poliittisten puolueiden kovakorvaisuus suomenkielisiä kohtaan huonontaa suomenkielisten yhteenkuuluvuutta.

Ohittaessaan suomenkielisten toiveet, poliitikot vetoavat ruotsin asemaan toisena kansalliskielenä. He pönkittävät näin – perusteettomasti – käsitystä, jonka mukaan ruotsin täytyy olla pakollinen, koska ruotsi on toinen kansalliskieli. Samalla kansalaisille lähetetään viesti, jonka mukaan suomenkielisten toiveisiin voi suhtautua välinpitämättömästi. Tämä ei vahvista, vaan heikentää suomenkielisten yhteenkuuluvuutta.

Ruotsin pakollisuuden asettaminen kansalaisten tarpeiden yläpuolelle kertookin suomalaisten vähäisestä keskinäisestä solidaarisuudesta: sen sijaan, että kunnioitaisimme toistemme tarpeita ja valintoja, pistämme mieluummin vahingon kiertämään kannattamalla toisille samanlaista pakkoa kuin minkä itse olemme kokeneet. On myös virheellistä yleistää oma käsitys ruotsin opiskelusta kaikkia koskevaksi. Ei ole järkevää vaatia kaikilta ruotsin opiskelua vain siksi, että on itse pitänyt kyseisestä kielestä tai hyötynyt siitä. Jotkut ruotsin pakollisuuden kannattajat vievät tämän oman käsityksen yleistämisen niin pitkälle, että väittävät ruotsin osaamisen kuuluvan yleissivistykseen (vrt. Li Andersson).

Kolmanneksi, ja samalla viimeiseksi, mitä ajattelee suomen kielestä kiinnostunut ulkomaalainen, jolle kerrotaan, että myös ruotsi käy tai englanti riittää? Mitä hän ajattelee suomenkielisten arvostuksesta omaa kieltään kohtaan? Entä mitä meidän itsemme tulisi asiasta ajatella? Vähintään meidän tulisi nähdä suomen kielen elinvoiman riippuvan meistä itsestämme ja meidän arvostuksistamme. Ensimmäiset askeleet äidinkielemme puolustamiseksi ovat suomenkielisten yhteenkuuluvuuden ja solidaarisuuden vahvistaminen ja suomen kielen arvostuksen nostaminen.

[1] <https://yle.fi/a/3-10476774>

[2] <https://twitter.com/honkonenpetri/status/1576944357038780416>

[3] Maamies, Sari. Kielikello 4/2019, <https://www.kielikello.fi/-teemme-sen-itse>

Pakkoruotsin ulkopoliittinen peruste on vanhentunut

– kielirauhan ihanne menehtyi kylmässä sodassa

Käsittelen kirjoituksessani ulkopoliitiikan osuutta kieliryhmien suhteen kehitykseen kylmän sodan aikana. Kieliryhmien keskinäinen suhde tarkoittaa kielellisiä oikeuksia ja tapaa lähestyä kielipoliittisia erimielisyyksiä. Yksityiskohtaisemmin tarkastelen peruskoulun kieliohjelmasta päättämistä vuonna 1968 ja pohdin sen vaikutusta nykyiseen kielipolitiikkaan.

TEKSTI: ILMARI ROSTILA

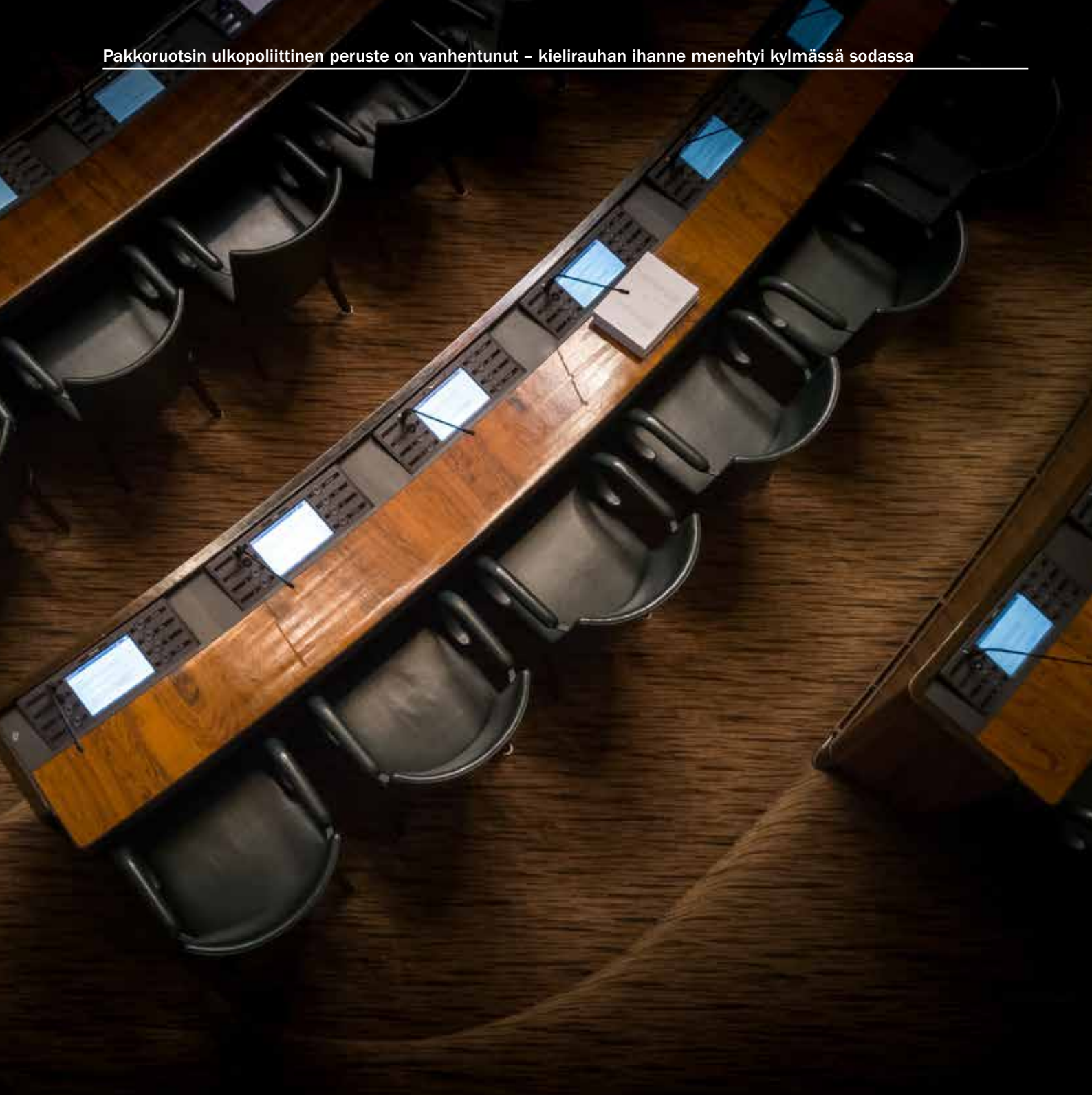

Toisen maailmansodan jälkeen sovittiin määrätietoisesta pyrkimyksestä yhteisymmärrykseen, jonka tuli korvata aikaisempi poliittinen kampanjointi eli ”kielikiista”. Osapuolet erittelivät yhdessä pyrkimyksen sisältöä ja tarvittavia pelisääntöjä Kielirauhakomitean mietinnössä (1945). Joulun alla vuonna 1944 jättämässään mietinnössä komitea esitti sovinnollisuuteen perustuvan kielirauhan ihanteen kieliasian hoitamiseksi maan sisäisenä asiana. Tämä kielirauhan ihanne ”eli vain syksystä jouluuun”. Esityksen periaatteista poikettiin nimittäin jo maanhankintalain käsittelyn yhteydessä keväällä 1945.

Ulkopoliittinen realismi Idän ja Lännen välissä tuli määräämään kielipolitiikkaa koko Neuvostoliiton suuruuden ajan. Suomi tarvitsi Neuvostoliiton painetta tasapainottavan yhteyden Länteen, joka rakentui keskeisesti Ruotsin ja muiden Pohjoismaiden välityksellä.

Pohjoismaista tuli Suomen kielipolitiikan avaintekijä. Komiteassa sovittu pyrkimys unohtui toimimattomana ja kielirauha sai uusia alkuperäisestä poikkeavia merkityksiä. Henrik Meinander (2017, 128) kirjoittaa tästä osuvasti ”Kuten usein aiemminkin, mietinnössä esitetyt suositukset ja tosiasiat jäivät toisarvoisiksi sen poliittisen viestin rinnalla, jonka komitea antoi maan kielellisestä ilmapiiristä ja kielipolitiikasta yleensäkin saattaessaan mietinnön valmiiksi ja luovuttaessaan sen hallitukselle.” Käsitteenä kielirauha kadotti merkityksensä kieliryhmien suhteita säätelevänä sosiaalisena sopimuksena. Kielirauhasta muistetaan lähinnä pidättyvyys kieliryhmien erimielisyyksien julkisessa käsittelyssä.

Kylmän sodan ulkopoliittinen realismi toimi myös peruskoulun kieliratkaisua tehtäessä, kun presidentti Urho Kekkonen tarvitsi Pohjoismaiden tukea ja tunnustusta Suomen ulkopoliitikalle.

Koulun näkökulma kieliohjelmaan jäi tappiolle. Syiksi tunnistettiin juuri kulttuuripoliittisesti tärkeät pohjoismaiset yhteydet ja puoluetaktiset edut (Somerkivi 1978, Lappalainen 1985). Poliitiikan voitto pedagogiikasta ruokki teoriaa Johannes Virolaisen ja RKP:n välisestä poliittisesta lehmänkaupasta. Janne Väistö (2017) on laajentanut tarkastelukulmaa koulun ja politiikan ristiriidan ulkopuolelle, kytkien ratkaisun kylmän sodan aikaisen ulkopoliitiikan pohjoismaiseen ulottuvuuteen ja osaksi suomalaisen politiikan pitkää linjaa.

Tänään ruotsin osaaminen määritellään osaksi suomalaisten käsitystä itsestä, osaksi identiteettiä ja yleissivistystä.

Voimassa olevassa kansalliskielistrategiassa näkökulmana on kaksi kansalliskieltä ja niiden tasaveroinen asema – eivätkä kahden erikielisen väestön (kieliryhmän) tarpeet.

On totta, että näin ymmärretty kansalliskieliaate pohjautuu pitkälti peruskoulun kieliratkaisuun. Mitään tietoista järkeä se ei kuitenkaan edusta. Olihan aikalaisten ja myöhemmän tutkimuksen vaikea ymmärtää päätöksen perusteita. Hämmästeltiin, miten kulttuuripoliittiset ja muut poliittiset syyt painelivat päätöksenteon loppusuoralla koulua koskevien pedagogisten näkökohtien ohi. Tämän kehityksen pitäminen luonnollisena on voittajien kirjoittamaa historiaa, missä kahden pakollisen kielen

vastustajat näyttävät koulutuspesimisteiltä (Väistö 2017, 121). Koulun kieliohjelman kriisinomaisessa ratkaisussa voiton vei ulkopoliittisen realismin pitkä linja, ja häviölle jäi kieliryhmien erilaisten tarpeiden harkinta oman maan sisällä.

Tarkastelen ensin Kielirauhakomitean (1945) periaatteita dokumenttina siitä, mihin pyrittiin ja mikä jäi tappiolle kylmässä sodassa. Toiseksi kerron ulkopoliittisesta realismista suhteessa kieliasioiden käsittelyyn ennen peruskoulu-uudistusta ja kolmanneksi erittelen peruskoulun kieliohjelmasta päättämistä, jossa valintatilanne oli paljon aikaisempia monimutkaisempi ja haastavampi. Presidentti korosti ruotsin kielen tärkeyttä, mutta ei asettanut ruotsin pakollisuuden kannalle julkisuudessa, eikä presidentin poliittisesta ohjauksesta ole mitään vahvaa tai suoraa näyttöä. Ratkaisun ulkopoliittisen vaihtoehdon piirsi Ruotsin lehdistö määrittelemällä missä menee kielitaistelun (”språkstrid”) raja. Tämä oli osa kriisinomaista ja ristiriitaista tapahtumasarjaa. Pohdin lopuksi päätöksen merkitystä lähtökohtana nykyisille käsityksillemme ja vallitsevalle kielipolitiikalle.

Kielirauhan ihanne

Kielirauhakomitea (1945) esitti käsityksensä hyvästä, tavoiteltavana olevasta kielirauhasta, siitä ”minkälaiseksi on kielirauha maamme kahden kieliryhmän välillä ajateltava” (emt., 76–78). Tähän kuului,

- ”että kummankin kieliryhmän keskuudessa ollaan selvillä toisen taholla vallitsevista syvimmistä asiaa koskevista ajatuksista ja siis myös tiedetään, mihin toisen kieliryhmän taholla todellisuudessa pyritään ja mihin ei”;
- ”että näissä täten oikeiksi katsotuissa pohja-ajatuksissa on kummankin kieliryhmän taholla pysyttävä ja että niiden ulkopuolelle ei saa oman eikä isänmaan yhteisen edun takia mennä”. Näin ”olisi siten saatu alku kieliryhmien väliselle keskinäiselle luottamukselle, joka on kaiken tällä alalla saavutettavan rauhan ensimmäisiä edellytyksiä”;
- ”että ruotsinkielisellä taholla ei pyritä saamaan oikeuksia ja asemaa sivu sen, mihin kielellisen vähemmistön tulee tyytyä”;
- ”että vähemmistön ulkopoliittinen toiminta on objektiivista ja tapahtuu valtakuntaa rakentavan toiminnan merkeissä”;
- ”että aktiivinen toiminta ruotsinkieliselle kansanainekselle turvattujen etujen ja oikeuksien vähentämiseksi ja ennen kaikkea pyrkimys sen suomalaistamiseksi olisi kokonaan pois suljettu”;
- että ”puolin ja toisin luovuttaisiin kielipoliittisesta taisteluasenteesta ja suunnattaisiin ajatus ja toiminta ensisijaisesti valtakunnallisiin kysymyksiin ja asian käsittelyyn valtakunnalliselta pohjalta”;
- ”valtakunnallisen ajattelun ja toiminnan aikaansaaminen ulospäin, muihin valtioihin kohdistuvassa toiminnassa”

niin, että ”olisi ulospäin saatava selväksi, että kieliriita on täällä sivuutettu kanta ja että kieliasia hoidetaan täällä omana sisäisenä asiana, sekä että se on saatu järjestyseen tavalla, johon täällä ollaan tyytyväisiä”;

- että ”sellainen kielellinen vähemmistö, joka muodostaa vain vajaan kymmenennen osan kansaa, ei voi edellyttää itselleen kaikkien niiden toiveiden täyttymistä, joita se ehkä itselleen asettaa, vaan että siinä kohden on rajoituksia, joita suomenkielisellä taholla ei voida parhaalla tahdollakaan poistaa”;
- että ”toimenpiteitä, joihin ryhdytään suomenkielisen kansanaineksen asian hoitamiseksi ja suomenkielisen kulttuurin edistämiseksi, ei suinkaan ole sellaisinaan käsitettävä tarkoitetuiksi loukkaamaan ruotsinkielistä väestöä ja sen etuja ja oikeuksia”;
- että kummallakin kieliryhmällä on vapaus edelleen toimia ”omakielisten pyrintöjen ja omakielisen kulttuurin hyväksi”. Tähän olisi ”oikeus ja mahdollisuus, mutta toiminta tulisi silloin tapahtumaan kieliriidasta vapaana”;
- että suomenkielisten saavuttama valta-asema asettaa ”myös huomattavia velvollisuuksia asemansa käyttöön nähden. Sen tulee siinä suhteessa aina pitää silmällä valtakunnan kokonaisuuden etua”. Suomenkielisille asetettiin vaatimukseksi ”vääjäämätön oikeamielisyys” ja ”eri kansalaispiirien oikeutettujen vaatimusten ymmärtäminen, jolloin asiassa on aina otettava huomioon myös se, mitä toinen kansanosita itse pitää asemansa ja oikeuksiensa loukkaamisena”; ”suomenkielisellä väestöllä on nyt varaa olla entisiä vastustajiaan kohtaan suojele ja mieluummin avokätinen kuin kitsas, sitä enemmän kun tällainen asenne myös valtakunnalliselta kannalta asiaa katsoen vie otollisempaan tulokseen”;
- että ”on vain hyvin suurella varovaisuudella ryhdyttävä ajamaan keinotekoisia muutoksia oleviin oloihin ja olojen luonnolliseen kehitykseen”, ja sen sijaan on ”parempi antaa olojen kypsyttää mieliä asiain luonnollisen kehityksen aiheuttamien muutoksien aikaansaamiselle suojele kuin voimakkailla otteilla nujertaa vastustus ja ajaa uudistus nopeasti läpi”;
- että olojen luonnollisen kehityksen vastustaminen ”on vastoin kaikkia terveen yhteiskuntaelämän vaatimuksia eikä voi johtaa otollisiin pysyviin tuloksiin”, mikä koski sekä suomenkielisten ”pitkälle tähtäviä ehdotuksia” että ”ruotsinkieliseltä taholta tapahtunutta asennoitumista olojen luonnollista kehitystä vastaan”; ”Tällaisesta asennoitumisesta on siis luovuttava jos tahdotaan kielirauhaan päästä”;
- että pidättäydytään omien vaatimusten kärjekkästä esittämisestä julkisuudessa: ”Erityisesti alituinen puhe omista vaatimuksista, joka on kuluneina vuosikymmeninä ollut yleisenä käsittelyaiheena kokouksissa ja sanomalehdissä, olisi saatava lakkaamaan ja siten poistettava sellaisen puheen aikaansaama rauhattomuus.”

Julkisen riitelyn lopettaminen – siis se, mikä nykyään

muistetaan kielirauhasta – mainitaan siis vasta lopuksi. Tämän pidättyvyyden ehtona olisi kuitenkin ehdottamaan keskinäiseen luottamukseen perustuva kielirauha, jossa vähemmistö on vaatimuksissaan kohtuullinen ja jossa hyväksytään kummankin kieliryhmän omat kulttuuriset tarpeet ja kysymykset, jossa vähemmistö on varma oikeuksistaan ja jossa enemmistö suhtautuu vähemmistöön hyväntahtoisesti ja jossa annetaan tila luonnolliselle kehitykselle, eikä sitä vastusteta keinotekoisesti. Tähän kielirauhaan kuuluisi, että suomenkielisiä ja ruotsinkielisiä edustavat tahot ja Suomen valtio antaisi ulkovalloille selkeän viestin siitä, että kielipolitiikka on maan sisäinen asia, eikä Suomessa ole kielikiistaa.

Kylmän sodan ulkopoliittikan kielirauha

Kylmän sodan vuosina Suomen yhteys läntiseen maailmaan oli keskeisesti riippuvainen suhteesta Ruotsiin ja Pohjoismaihin. Kielipolitiikka oli alisteinen tälle ulkopoliittiselle näkökulmalle. Tämä motiivi toteutui kuitenkin hyvin eri tavoin sodanjälkeisen historian eri vaiheissa. Sodasta irrottautuvan suomalaisen elämänmuodon hätätila vaati presidentti Paasikiveltä toisenlaista otetta kuin presidentti Kekkonen tähtäimessä ollut puolueettomuuspolitiikka. Silti kummankin presidentin kielipoliittisessa yhtälössä oli yksi ja sama ratkaiseva tekijä. Ruotsin ja sitä kautta Pohjoismaiden yleinen mielipide oli kielipoliittisen yhtälön vakio.

Keväällä vuonna 1945 sodassa menetetyt Karjalan asukkaat tarvitsivat viljelysmaata, mutta ruotsinkieliset vastustivat maan luovuttamista ruotsinkielisistä kunnista. Karjalan evakot olisivat muuttaneet kieliryhmien suhteita. Presidentti valisti tällöin kansanedustajia Ruotsi-suhteiden elintärkeystä, tuoden samalla painokkaasti esille, että Ruotsin lehdistö seurasi lain valmistelua suomenruotsalaisten kirjeenvaihtajiensa välityksellä. Tämä painava varoitus ja presidentin vetoisuus olivat realismia. Ruotsalaiset kansankäräjät eivät edes peitelleet toimintaansa asiassa. (Meinander 2017, 129–130.)

Asiallisesti ottaen presidentti kehotti ottamaan ruotsinkielisten aktiivisuuden ratkaisun perusteeksi. Tämä oli paasikivimäistä suorasukaisuutta, kun kielirauhakomitean mietinnön muste ei ollut vielä kuivunut. Tapahtunut pantiin merkille. Suomalaisuuden Liitto päätti julkaista ruotsinkielisten toimintaa itsenäisyyden aikana koskevan historiikin (”Ruotsinkielistemme vaatimukset”, 1945) ja suunnitteli kansanedustajille tarkoitettua suomalaisuusliikkeen historiikkaa. Kari Tarasti (1966, 110) toteaa että ”Liitto ei ollut missään tapauksessa kuitenkaan jäänyt passiiviseksi kielirauhan jankuttajaksi kun sitä toiselta puolelta oli rikottu”. Kenties tämä muisto mielessään arvioivat suomenkieliset jälkeensä, että kielirauhakomitea oli ruotsinkielisille edullisempi kuin suomenkielisille (Tarasti 1966, 109).

Suuren yleisön keskuudessa tapahtunutta ”ei kuitenkaan koettu kielirauhakomitean mietintöön johtaneen konsensuksen pettämiseksi” (Meinander 2017, 128). Miksi ei? Vastaus löytyy sodasta irrottautuvan maan poikkeusoloista. Suomalainen elämänmuoto ja sen instituutiot olivat oikeasti uhattuina. Karmeatkin pelot saattoivat toteutua (ks. dokumentti tästä Parvilahti 1957). Ruotsin tarjoama apu, leipävilja, polttoaine sekä koneet ja laitteet olivat myös aivan konkreettisesti elintärkeitä. Ruotsi oli myös ainoa maa, joka luototti Suomea. Tällä päästiin alkuun jälleenrakennuksessa ja sotakorvausten maksamisessa. (Väistö 2017, 57.) Hätä ei lue lakia.

Presidentti Paasikivi tähdensi ulkopoliittisen realismin ehdottomuutta kielipolitiikassa kesällä 1945: ”Voidaksemme pysyä kiinni pohjolassa niin paljon kuin mahdollista on meidän saatava rauha ruotsinkielisten kanssa – järjestettävä kaikki valituksen syyt. Sillä ruotsinkielisen väestön olemassaolo Suomessa on tärkein ja vahvin side, joka pitää yllä yhteyttä Ruotsiin ja sen kautta muun pohjolan kanssa (Paasikiven päiväkirjat 1944–56, 22.6.1945).

Ulkopoliittisesti pätevä kielirauha ruotsinkielisten kanssa edellytti kaikkien ruotsinkielisten esittämien vaatimusten hyväksymistä. Oli ”järjestettävä kaikki valituksen syyt”. Tästä näkökulmasta ruotsinkielinen väestö oli Suomen ulkopoliittinen aarre, päivänpolitiikan ja sen suhdanteet ylittävä, korvaamaton side Suomen ja koko Pohjolan välillä.

Tätä periaatetta, jota ei ollut syytä verrata kielirauhakomitean papereihin, sovellettiin tulevana vuosikymmeninä, kun ratkaistavaksi tuli jokin ruotsin kieltä tai ruotsinkielisiä koskeva erimielisyys. Tällainen erimielisyys koski 1950-luvun alussa oppikoulua, jonka kehittämiseksi valtioneuvosto oli asettanut komitean. Ilmeisesti komitean ruotsinkielisten jäsenten informoimina Ruotsin valtio ja Ruotsin lehdistö seurasivat tiiviisti komitean työtä ja pyrkivät vaikuttamaan sen toimintaan. Syyskuussa 1952 Svenska Dagbladet julkaisi komitean suunnitelmista kirjoituksen, jonka Ruotsin Helsingin lähetystö arvioi vaikuttavan suotuisasti. Suomen ruotsinkielinen lehdistö tarttui tämän jälkeen asiaan ja tyrmäsi komitean kaavailut. (Väistö 2017, 64.)

Valtioneuvoston asettama komitea ehdotti syksyllä 1954 ruotsin kielen opetuksen vähentämistä suomenkielisissä oppikouluissa ja vastaavien tuntien lisäämistä vieraan kielen opiskelulle. Esityksessä kielen opetusta tarkasteltiin koulualan asiantuntemukseen perustuvasti osana koulun laajempaa kehittämistä eikä kielipoliittisen ideologian pohjalta. Ruotsinkielinen lehdistö asettui kirjoituksissaan 2.12.1954 vastustamaan esitystä, ja Ruotsin Helsingin lähetystö raportoi esityksestä Ruotsin ulkoministeriölle. (Väistö 2017, 64.)

Presidentti Paasikivi kirjasi tätä asiaa koskeneen keskustelunsa pääministeri Kekkonen kanssa 6.11.1954: Sanoin: Kaikki, mikä koskee ruotsin kieltä ja ruotsalaista vähemmistöä, sivuaa ulkopoliittikkaa. Meillä ei ole varaa heikontaa suhteita Ruotsiin. Siihen vaikuttaa ruotsalaisen vähemmistön asema Suomessa. On tärkeää, että goodwill Ruotsissa ja pohjoismaissa ja sen kautta koko länsimaailmassa säilytetään ja sitä vahvistetaan. [---] Tämä kaikki koskee ulkopoliittisia suhteita ja sen tähden presidentin toimialaa. Minä en tule tässä suhteessa antamaan perään niin kauan kuin olen presidenttinä. En tule suostumaan mihinkään, mikä heikentää suhteita pohjoismaihin ja vähentää sympatiaa pohjoismaissa. Kekkonen sanoi olevansa samaa mieltä (Paasikiven päiväkirjat 1944–56, 6.11.1954).

Komitean kieliesitystä ei hyväksytty. Kysymys ruotsin kielen opetuksesta suomenkielisille ei ollut vain koulun tai Suomen sisäinen asia, vaan se oli osa Suomen asemoitumista kylmän sodan maailmassa, jota seurattiin Ruotsissa tarkasti suomenruotsalaisten toiveita tyydyttävällä tavalla. (Väistö 2017, 65.) Ulkopoliittisen kielipolitiikan keskeiset toimijat olivat siten Suomen ruotsinkielinen lehdistö, Ruotsin lehdistö, Ruotsin Helsingin lähetystö ja Suomen presidentti. Näin tuli olemaan myös peruskoulun kieliohjelmasta päätettäessä runsas kymmenen vuotta myöhemmin.

Myös keskeisten suomalaisten päättäjien rooleissa ja osajaossa oli paljon samaa. Niinpä oppikoulukomitean puheenjohtaja, kouluhallituksen pääjohtaja R. H. Oittinen toimi Paasion hallituksen opetusministerinä. Hänen korvaajakseen pääministeri Mauno Koivisto otti puolestaan Johannes Virolaisen, joka oli vuonna 1954 Kekkonen hallituksen ulkoministeri. (Väistö 2017, 65.)

Kysymys peruskoulun kieliohjelmasta ja sen ratkaisu

Ulkopoliittinen realismi, jossa keskeistä oli ruotsinkielisten toiveiden ottaminen huomioon, oli voimassa ohjaavana periaatteena päätettäessä peruskoulun kieliohjelmasta. Tilanne oli kuitenkin hyvin monimutkainen ja haastava. Niinpä presidentti korosti ruotsin kielen tärkeyttä, mutta ei asettunut ruotsin pakollisuuden kannalle julkisuudessa, ja presidentin antamasta poliittisesta ohjauksesta on vain epäsuoria viitteitä.

Päätös oli laajakantoinen, siinä oli kaksi sovittamattomasti ristiriidassa olevaa vaihtoehtoa, joihin liittyi julkista jännitteistä poliittista erimielisyyttä. Lopputuloksesta tai ainakaan siitä, millä tavalla, mitä palvelen ja millä poliittisilla kustannuksilla se saadaan aikaan, ei ollut varmuutta. Ruotsin Helsingin suurlähettiläs

Lennart Hägglöf aloitti asiaa koskevan raporttinsa Ruotsin ulkoministeriölle 27.2.1968 tässä suhteessa pysäyttävästi: ”Kysymys ruotsin kielen asemasta tulevassa peruskoulussa lähestyy ratkaisuaan Suomen eduskunnassa. On paljon viitteitä siitä, että hallituksen lakiesitys tulee pysymään ja siten ruotsin kielen opetus tulevaisuudessa vähenee suomenkielisissä kouluissa.” (ruotsinkielinen sitaatti, ks. Väistö 2017, 227.) Ruotsin pakollisuutta Suomen peruskoulussa ei siis voinut pitää kirkossa kuulutettuna. Tarvittiin siis herättelyä kieliratkaisun historiallis-yhteiskunnallisesta merkityksestä, johon suurlähettiläs seuraavaksi siirtyikin tuodessaan esille Suomen valinnan yhtäältä Pohjoismaiden ja Lännen ja toisaalta Idän suurvallan välillä. (Emt..)

Lähettilään kirjoittaessa raporttia (27.2.) hallitusneuvottelut eivät vielä olleet kunnolla alkaneet, mutta tiedossa oli, että Urho Kekkosen uudelleen valinnan jälkeen muodostetaan uusi hallitus. Ruotsin pakollisuudesta saatettiin olla kohtalaisen varmoja vasta 25.4.1968, kun opetusministeri Virolaisen johtama ministerivaliokunta sopi tätä tarkoittavasta asetuksesta.

Tarkastelen seuraavassa peruskoulun kielipäätöksen haasteellisuutta ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Päätöksen haasteellisuus johtui pitkälti ristiriidasta, joka vallitsi ulkopoliittisen motiivin ja peruskoulu-uudistuksen välillä. Pahaksi onneksi kieliohjelmalla oli syvälinen yhteys kyseisen merkittävän yhteiskunnallisen uudistuksen peruseränteisiin. Suhteessa tähän ristiriitaan ja sen käsittelyyn Ruotsin valtion ja Pohjoismaiden lehdistön merkitys nousi uudelle tasolle. Lehdistö kertoi taitavasti Suomen ainoan mahdollisen eli kielikiistan välttävän vaihtoehdon ja käytti tässä syntipukkimenettelmää, jonka avulla se vaikutti samalla opetusministerin valintaan. Tarkastelen lopuksi tapahtumasarjaa, jonka tuloksena ulkopoliittisesti ainoa mahdollinen vaihtoehto lopulta valittiin. Tästä on olemassa joitakin Kekkosen toimintaan viittaavia kirjallisia lähteitä, mutta enemmän puhuu kuitenkin se, mitä Kekkonen antoi tapahtua.

Kekkosen ulkopoliitikasta ja pidättyvyydestä kielikysymyksessä

Kekkonen sanoi ruotsinkielisessä vaalipuheessaan Pietarsaareissa joulukuussa 1967, että peruskoulun kielinopetus olisi toteutettava niin, että se turvaa maan kaksikielisyyden säilymisen, korostaen ”että meidän ei pidä lisätä ruotsin kielen taitoamme vain siksi, että se edistää pohjoismaista yhteistyötä. Yhtä tärkeätä on, että kansakuntana pysytämme runsaat mahdollisuutemme kaksikieliseen kulttuuriin sekä sen kautta siihen monipuolisuuteen, minkä tämä koko maan sivistyselämälle tuo mukanaan”. (Väistö 2017, 189.)

Kekkonen tarkasteli kielikysymystä lähemmin osana ulkopoliittikkaa puheessaan Sipoossa tammikuussa 1968. Puheen aluksi hän kertasi ulkopoliittikkansa perusajatuksia. Suomen ulkopoliittikan ensimmäinen kulmakivi oli toimiva yhteistyö Neuvostoliiton kanssa ja erityisesti sen kanssa solmitun YVA-sopimuksen noudattaminen. Toinen kulmakivi oli toiminta YK:ssa. Oli vielä kolmaskin kulmakivi, ”nimittäin suhde muihin pohjoismaihin, etenkin Ruotsiin. On hyvin kuvaavaa, että usein unohdetaan, että pohjoismainen yhteistyö – myös se – on olemukseltaan tietysti ulkopoliittista laatua.” (ruotsinkielinen sitaatti, ks. Väistö 2017, 190.)

Kekkonen johti puheessaan ruotsin kielen opetuksen perusteet ulkopoliitikasta. Kekkonen ei myöskään käsitellyt kysymystä toisin muussa yhteydessä, esimerkiksi suomenkieliselle yleisölle tarkoitetuissa puheissa. Peruskoulun kielenopetus oli Kekkosen mielestä osa ulkopoliittikkaa, ei vain pedagoginen tai kulttuuripoliittinen kysymys. (Väistö 2017, 190.)

Puheella kansakunnasta ja itseisarvoisesta kulttuurin monipuolisuudesta Kekkonen nosti esille historiallisen yhteyden Ruotsiin. Suomen pohjoismainen yhteys on kiistaton, ja Pohjoismaiden oli hyväksyttävä se – jos ja kun Suomi arvostaa tätä itseisarvoa. Paasikiven tapaan Kekkonen totesi tämän yhteyden itseisarvona, jolla on samalla ulkopoliittinen merkitys.

Kekkonen palautti näin ruotsin kielen opetuksen perusteet ulkopoliittikkaan erityisesti korostamalla ruotsin kielen (kulttuurista) merkitystä itseisarvoisena kulttuuriperintönä. Tältä osin ulkopoliittikka kuitenkin toimi vain jos ja kun Pohjoismaat katsovat Suomen valtion arvostavan ”yhtä kulttuuria kahdella kielellä” (”en kultur på två språk”). Tästä Suomi ei voinut väitellä. Tämän ratkaisivat Pohjoismaat, jotka, suomenruotsalaisia kuultuaan, kertoivat, miten Suomi voisi välttää kielikiistan, jos sellainen uhkaisi.

Sen, hyväksytäänkö Suomi pohjoismaaksi, ratkaisivat Pohjoismaat, ei Suomi. Kekkonen piti ilmeisesti myös mahdottomana väitellä Pohjoismaiden kanssa siitä, mitä nämä ajattelevat Suomen kielirauhasta, eikä hän tällaiseen myöskään ryhtynyt (vrt. Pohjoismaisen yhteistyön vaatimukset kielten opetukselle, ks. seuraavassa tapaus Oittinen).

Kekkosen näkökulmasta myös RKP:n saaminen hallitukseen oli ulkosuhteiden kannalta suotavaa. Tilannehan oli se, että kommunistit olivat Suomessa hallituksessa – toisin kuin missään muussa länsimaassa. Tämä saattoi Suomen epäilyttävään valoon. RKP:n tulo hallitukseen paransi tältä osin Suomi-imagoa Pohjoismaissa ja laajemminkin. RKP saatiin hallitukseen vuonna 1968 juuri

siitä syystä, että puolue halusi varmistaa ruotsin pakollisuuden peruskoulussa. (Väistö 2017, 190–217.)

Näistä Kekkonen ajatuksista on kuitenkin hyvin vähän jälkiä esimerkiksi hänen päiväkirjoissaan. Niinpä vuodenvaihteessa 1967–68, kun keskustelu kävi kuumana, ei Kekkonen mainitse ruotsia koskevaa kysymystä, ei Pohjoismaisten lehtien kirjoituksia, ei mitään. Päiväkirjoissa on sen sijaan merkintöjä ruotsalaisten päättäjien ja lehdistön antamasta tunnustuksesta Suomen ulkopoliittikal-le. Esimerkkinä voidaan mainita päivän 25.1.68 kohdalla lehtileike, jossa kerrotaan Göteborgs-Postenin arvioivan hyvin myönteisesti Kekkonen tulevaa presidenttikautta. Lehti kiinnittää huomiota siihen, miten Kekkonen ”vaalii ruotsalaisuutta, Ruotsia ja Pohjolaa vapaan Suomen tärkeinä kansallisina arvoina” ja ennustaa hänen tulevan vielä saamaan toiminnastaan Nobelin rauhanpalkinnon. (Urho Kekkonen päiväkirjat 1963–68.)

Peruskoulun kieliohjelman sisäpoliittinen lataus ja voima

Peruskoulu-uudistus oli yksi vuosisadan tärkeimmistä sisäpoliittisista hankkeista. Kysymys oli uudenlaisen koulun rakentamisesta ja opetuksen järjestämisen periaatteista tässä uudessa koulussa. Kielten opetus asettui tähän yhteyteen. Yhtenäiskoulun oli tarkoitus madaltaa rinnakkaiskoulujärjestelmälle ominaista opintien kynnystä. Alan parhaaseen asiantuntemukseen perustuvan valmistelun ja harkinnan jälkeen suomenkielisen peruskoulun kieliohjelman päävaihtoehdoksi esitettiin yhden pakollisen vieraan kielen (käytännössä englannin) mallia. RKP ja sen tukijat eivät voineet hyväksyä tätä ja vaativat myös ruotsia pakolliseksi kieleksi. Tämä tarkoitti kaikkien peruskoululaisten lukujärjestykseen kahta pakollista kieltä.

Joulukuussa vuonna 1967 valtioneuvosto, käytännössä ministeri Oittinen, tiivistä kirjeessään sivistysvaliokunnalle yhden pakollisen kielen edut ja kahden haitallisuuden seuraavasti: ”Hallituksen esitys laiksi koulujärjestelmän perusteista tähtää siihen, että peruskoulun opetus voidaan järjestää lasten oppimisedellytysten mukaisiksi ja heidän koko persoonallisuuttaan kehittäväksi, ja siksi peruskoulun yläasteella tulee olla riittävästi mahdollisuuksia eriytyvän opetuksen järjestämiseen omakohtaisen valinnan perusteella. Tämän vuoksi valtioneuvosto pitää välttämättömänä, ettei peruskoulun yläasteen kaikille oppilaille yhteistä opetusta tehdä kohtuuttoman teoreettiseksi eikä yksipuoliseksi ja raskaaksi, mihin kahden kaikille oppilaille vieraan kielen sisällyttäminen opetusohjelmaan johtaisi.” (Väistö 2017, 166.) Kaksi kaikille pakollista kieltä soti koko peruskoulun ideaa vastaan eli korottaisi sitä kynnystä, jota oli tarkoitus madaltaa. Sivistysvaliokunta päätyi äänestyksen jälkeen kannattamaan yhden kielen mallia.

Peruskoulu-uudistukseen ei siis sisällynyt mitään kielipoliittista näkökulmaa. Yhden pakollisen kielen mallin kannattajat eivät vedonneet kielipoliittisiin seikkoihin. Jos ja kun peruskoulu-uudistus merkitsi kielirauhakomitean termein ”olojen luonnollista kehitystä”, niin kielipoliittisesti motivoitu kahden pakollisen kielen malli oli aikaisempaan nähden ja yhtenäiskouluajatukseen nähden ”keinotekoinen muutos”. Kahden kielen malli oli suuri ja riskialtis muutos aikaisempaan (kansa- ja kansalais)kouluun, jossa ei opiskeltu yhtäkään vierasta kieltä pakollisena oppiaineena. Kouluväen ja asiantuntijoiden kantoihin tukeutuva yhden pakollisen kielen malli myötäili paremmin luonnollista kehitystä ja tunnusti kieliryhmien erilaiset tarpeet. Suomenkielisten oppilaiden kielten opetus tuli järjestää pitäen silmällä oppilaiden tarpeita eikä ruotsinkielisten toiveita tai kielipoliittikan, kulttuuripoliittikan tai ulkopoliittikan tarpeita.

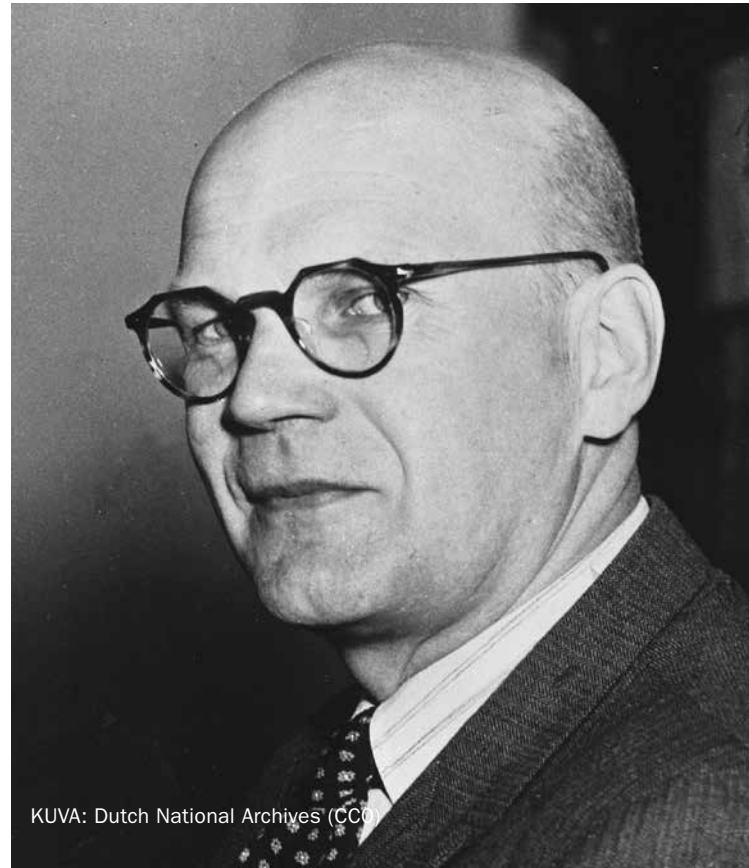
Pohjoismaiden lehdistö rajaa kielikiistan aiheeksi ruotsin valinnaisuuden ja syyksi ministeri Oittisen

Suomen ulkopoliittikan kielipoliittisen säännön lähtökohtana oli ruotsinkielisten kanta, joka voitiin sitten tukea pohjoismaisessa julkisuudessa. Tätä varten RKP:n puheenjohtaja Jansson vieraili Ruotsin suurlähetystössä 2.1.1967. Hän kertoi tällöin, että ruotsin vapaaehtoisuus peruskoulussa aiheuttaisi ruotsin kielen taidon vähentymisen, mikä vaikuttaisi Suomen kulttuuriseen suuntautumiseen ja pohjoismaiseen yhteistyöhön. Janssonin mukaan ruotsin kielen vähentämisen takana oli ”pyrkimys vastustaa painostusta idästä ja toisaalta vanhemman sukupolven ilmeinen antiskandinavismi”. (Väistö 2017, 133.) Vierailun jälkeen suurlähettiläs Hägglöf raportoi asiasta Ruotsin ulkoministeriölle ja ehdotti vaikuttamista Ruotsin lehdistön kautta. Ruotsin ulkoministeriö alkoi jakaa Ruotsin lehdistölle asiaa koskevaa aineistoa. (Väistö 2017, 139.) Ruotsin ulkoministeriön aktiivisuus asiasta tiedottamisessa oli varmaankin tarpeen myös tasapainottamaan suomenruotsalaisten liiankin kärjekkäitä näkemyksiä (ks. Jansson edellä ja Väistö 2017, 139).

Kun Paasion hallitus päätti huhtikuussa 1967 esityksestään peruskoulun puitelaksi, oli Ruotsin ja myös muiden Pohjoismaiden lehdistö hyvin kartalla. Niinpä Svenska Dagbladet käsitteli pääkirjoituksessaan ”Svenskan i Finland” 16.5.1967 Suomessa sotien jälkeen vallinnutta kielirauhaa sekä Paasikiven ja Kekkonen merkitystä sen säilyttämisessä. Kirjoituksessa arvioitiin Paasion hallituksen esityksen (jossa ruotsi oli valinnainen) voivan johtaa uuteen kieliriitaan Suomessa. (Väistö 2017, 152.) Kirjoitus nosti esille kieliriidan käsitteen, mutta vasta uhkana – kyseessä oli vasta eduskunnalle jätetty esitys. Kirjoitus antoi kuitenkin määritelmän kielitaistelun

Reino Oittisen kuva: Kuvasiskot / Studio Kuvasiskojen kokoelma / Museovirasto / www.finna.fi (CC BY 4.0)

KUVA: Dutch National Archives (CC)

aiheesta Suomessa. Tämän jälkeen pohjoismaisen lehdistön kirjoituksissa yhden kielen malli ja kielitaistelu yhdistettiin toisiinsa.

Ennen hallituksen esityksen käsittelyä sivistysvaliokunnassa ja heti sen jälkeen suomalaisten ja Pohjoismaiden lehtien välillä käytiin tavallaan julkinen neuvottelu kielikiistan olemassaolosta, aiheesta ja syystä. Joulukuun 12. päivä Hufvudstadsbladet julkaisi kaksi ruotsin kielen asemaa käsittelevää pääkirjoitusta. Ensimmäisessä tarkasteltiin peruskoulun kieliratkaisua yleisesti, muistuttaen presidentti Kekkonen positiivisesta kielikannasta, todettiin hallituksen yhden kielen perustelut ja tyrmättiin ne. Toisessa kirjoituksessa ihmeteltiin suomenkielisessä lehdistössä julkaistuja ruotsin kielen vastaisia mielipidekirjoituksia ja pelättiin niiden aiheuttavan uuden kieliriidan 1930-luvun malliin. (Väistö 2017, 172.)

Helsingin Sanomat vastasi Hufvudstadsbladetin kirjoitukseen seuraavana päivänä torjuen päättävästi kielikiistan olemassaolon Suomessa: ”Hufvudstadsbladet osoittaa suoranaisia manian oireita nähdessään suomalaisessa yhteiskunnassa kielivihan merkkejä muutaman yksityisen kannanoton perusteella, kun kaikki muut tietävät kieliriidan jääneen kansallisena kysymyksenä – onneksemme – kymmenten vuosien taakse”. Lehti muistutti suomenkielisten lehtien pitkäjänteisestä työstä kieliriidan lopettamiseksi ja tuomitsi sitten Hufvudstadsbladetin

kirjoituksen kieliriidan herättelynä: ”Sen sijaan näemme kyllä erittäin suurena sen vaaran, että Hufvudstadsbladet herättää vanhan kieliriidan, jos se jatkaa sillä omituisella ja valitettavalla linjalla, jota sen vihakampanja-artikkeli edustaa.”(Väistö 2017, 172–173.)

Samoihin aikoihin Helsingin lähetystö laati muistion ”Den finska skolreformen – språkfrågan”, jota jaettiin laajasti Ruotsin lehdille joulukuun alussa. Tämä oli ”toinen selkeä ja täysin yksiselitteinen näyttö siitä, että Ruotsin valtio toimi Suomen kielikysymyksen suhteen” (Väistö 2017, 169–170).

Sivistysvaliokunnan hyväksytyä esityksen yhdestä pakollisesta kielestä heräsi Ruotsin ja myös Norjan ja Tanskan lehdistö toden teolla. Svenska Dagbladet kertoi pääkirjoituksessaan 24.12.1967 opetusministeri Oittisen yhden kielen linjan perustelut, toivoi, ettei kielikiista aiheuttaisi paluuta 1930-luvun kieliriitoihin ja muistutti Paasikiven ja Kekkonen positiivisesta suhtautumisesta pohjoismaiseen yhteistyöhön ja ruotsin kielen asemaan Suomessa. Lehti ennakoiti sitten uhkaavasti: ”Mutta jos herra Oittinen ja hänen falanginsa toivovat uutta kielitaistelua, heidän pitää olla tietoisia siitä, että tämä ei ainoastaan hajota Suomea, vaan myös Pohjolaa etäännyttämällä Suomen muista pohjoismaista.” (ruotsinkielinen)

sitaatti, ks. Väistö 2017, 183.) Ilmaisu ”hr Oittinen och hans falang” esittää Suomen opetusministerin johtajana sotajoukossa, joka hajottaa Suomea ja Pohjolaa sekä vieraannuttaa Suomen muusta Pohjolasta. Lehti tarkoitti selvääkin selvemmin, että Suomessa päädyttäisiin kielitaisteluun, mikäli Suomen opetusministeri pitäisi jatkossa kiinni yhden kielen kannastaan. Ja toisin päin: Suomella oli mahdollisuus välttää kielitaistelu, mikäli Oittisen edustamat tahot luopuisivat leikistä. Kielikiistan syyksi osoitettiin näin opetusministeri Oittinen.

Göteborgs-Posten kertoi pääkirjoituksessaan ”Suomalainen eristäytyminen?” 24.12.1967, että yhden kielen malli johtaisi Suomen eristämiseen pohjoismaisesta yhteistyöstä (Väistö 2017, 183). Ei siis pohdittu, että Suomi saattaa eristäytyä tai että tällainen kehitys olisi todennäköistä, vaan kirjoitettiin, että jos ratkaisu tehdään, niin näin tapahtuu. Tämä oli selvä uhkaus myös Suomen ulkopoliittiselle johdolle: ellei ruotsi ole kaikille pakollinen, Suomi eristyy pohjolasta, halusi Suomi sitä tai ei.

Pohjoismaiden lehdistö satoi Suomen kuulumisen Pohjoismaihin suomenkielisten kannalta kyseenalaiseen kieliratkaisuun. Eikö tällainen ollut tarpeetonta ehdottomuutta ja riskinottoa? Ruotsin opetusta koskeva pelko ei ollut rationaalinen ajatellen pohjoismaista yhteistyötä käytännössä. Suomalaisten arvioiden mukaan yhden pakollisen kielen peruskoulu olisi tosiasiaa merkinnyt ruotsin opiskelun lisääntymistä eikä vähenemistä aikaisempaan rinnakkaiskouluun verrattuna (Väistö 2017, 107). Pohjoismaiden lehdistöä ohjasi kuitenkin Suomen ulkopoliittisen kielipolitiikan varma tuntemus, ja siksi se vaati ruotsin pakollisuutta. Suomen lehdistö, sivistyneistö ja talouselämä eivät pitäneetkään kirjoituksia uhkauksina tai puuttumisena Suomen sisäisiin asioihin.

Rautaesiripun varjossa eläville suomalaisille oli tärkeätä, mitä Pohjoismaissa meistä ajateltiin ja ymmärrettiin, että Suomi saattoi saada hyväksynnän kuulumisesta Pohjoismaihin vain Pohjoismailta. Kun Ruotsin lehdet kytkivät tämän hyväksynnän ruotsin pakollisuuteen peruskoulussa oli tästä turha väitellä.

Syy poistetaan tekemällä ministeri Oittisesta ministeriksi kelpaamaton

Lehdistö viimeisteli Oittista vastaan aloittamansa hyökkäyksen kevättalvella 1968, tehden hänestä ministeriksi kelpaamattoman.

Oittisen tehtyä hallituksen kielilinjasta luottamuskysymyksen ja hänen saatuaan linjalleen tuen sivistysvaliokunnassa Hufvudstadsbladet (22.12.67) nosti esille Oittisen merkityksen kieliratkaisussa ja paheksui tämän toimintaa voimakkaasti. Helsingin Sanomat toisti seuraavana päivänä Hbl:n näkemyksen Oittisen harjoittamasta

painostuksesta ja valiokunnan jäsenten aivopesusta. (Väistö 2017, 177.) Näin myös Suomen suomenkielinen päälehti nimesi Oittisen rumalla tavalla toimivaksi ja keskeiseksi tekijäksi kieliasiaassa. Syyttävän sormen suuntaaminen Oittiseen ja hänen toimintansa moittiminen sopimattomaksi madalsi kynnystä ottaa hänet maali-tiluksi myös Ruotsissa. Svenska Dagbladetin oli näin helppo ”ylentää” Oittinen 24.12. kielisodan kenraaliksi pohjoismaisen julkisuuden valokeilassa.

Oittinen piti kiinni kannastaan kirjoittaen Svenska Demokraten -lehdessä 8.1.68: ”Olen useasti korostanut sitä, että lähtökohtani on, kuten Svenska Demokraten on asiallisesti selostanut, pedagoginen. Haluan luoda koulun, jossa erilaiset oppilaat voivat opiskella kykyjensä ja edellytystensä mukaisesti tarjolla olevien mahdollisuuksien puitteissa. Tämän vuoksi en voi suositella sellaisen koulun luomista, jossa olisi kaksi pakollista oppilaille vierasta kieltä. Tämä olisi varsin monille liian raskasta, se tekisi koulun näille oppilaille ikäväksi ja vastenmieliseksi. Yhtä pakollista kieltä voidaan opettaa kaikille, mutta kahta ei.” (Väistö 2017, 194.)

Englannin tarvetta hän perusteli kansainvälistymiseen liittyvällä luonnollisen kehityksen realistisella arviolla: ”Mitä sitten opetettaviin kieliin tulee, niin yhtenäiskoulutyypin peruskoulun kannalta on samantekevää, lue taanko englantia vai toista kotimaista kieltä. Jos toinen kotimainen kieli valitaan pakolliseksi kieleksi, en tee siitä kabinettikysymystä. Se on kielipoliittinen kysymys, ei pedagoginen. Englantia olen esittänyt pitkän epäröinnin jälkeen pakolliseksi kieleksi siksi, että meidän kai täytyy päästä muiden pohjoismaiden tasolle tässä kohdin ja tulevaisuudessa täytyy yleensä osata hyvin englantia, joka on maailmankieli. Me emme voine elää vain pohjoismaisten yhteyksien varassa.” (Väistö 2017, 194–195.)

Oittisen piti Pohjoismaiden neuvoston kokouksessa Oslolla 17.2.1968 puheen pääministeri Paasion sijaisena. Puheen loppupuolella hän siirtyi tarkastelemaan hallituksen yhden kielen linjan perusteluja: ”Aivan lopuksi pyydän saada sanoa joitakin sanoja suomalaisesta koulu-uudistuksesta ja ajankohtaisesta kysymyksestä koskien kieltenopetusta peruskoulussa, joka on selvästi herättänyt huomiota Skandinaviassa. Minä en usko, että ystävällämme Pohjoismaissa olisi todellisia mahdollisuuksia antaa hyviä neuvoja, koska tämä kysymys on hyvin monimutkainen.” (ruotsinkielinen sitaatti, ks. Väistö 2017, 196.)

Tästä alkoi uusi vaihe Oittisen henkilöön käyvässä kampanjassa. Göteborgs-Posten kertoi seuraavana päivänä otsikolla ”Onko ruotsi vieras kieli”, että Oittisen puhe herätti surua ja huolestumista Suomen ystäväissä. Lehden mukaan Oittisen kehoitus olla antamatta neuvoja osoitti, että hän halusi toimia vain oman päänsä mukaan

”att han själv vill styra och ställa”). Koska Oittinen ei halunnut neuvoja Suomen ystäviltä, lehti kysyi, voisiko hän antaa jonkun neuvon niille, jotka työskentelivät sen hyväksi, että Suomea ei eristettäisi. (Rautiainen 2000, 64–65.) Samalla kun kirjoitus viittasi Oittisen henkilön muodostamaan ongelmaan, se viittasi myös Suomea reaalisesti uhkaavaan eristäytymiseen ja sen estämiseen.

Expressen-lehden pääkirjoituksessa (19.2.1968) ”Hän häviää kielitaistelunsa” viitattiin tuleviin hallitusneuvotteluihin. Lehden mukaan syynä siihen, että Oittinen ei ole mukana tulevassa hallituksessa oli se, että hän halusi suomalaisten peruskoululaisten lukevan englantia ruotsin sijasta. Kirjoituksessa nähtiin toivoa siitä, että Oittisen kova kielilinja murtuu ja Suomen yhteenkuuluvaisuus pohjoismaihin voimistuu. Kirjoitus jatkoi otsikosta alkaen teemaa Oittisesta kielitaistelijana. Lehti näki Oittisen pahantahtoisena henkilönä, jolla on tarve vahingoittaa ruotsin kielen opetusta: ”Vaikka Oittinen palaa työhönsä suomalaisen kouluhallituksen johtajana, tulevat hänen mahdollisuutensa sabotoida ruotsin kielen opetusta olemaan huomattavasti pienemmät.” Lehden varmuus Oittisen syrjäyttämisestä on korostetun voimakas. (Rautiainen 2000, 64–65; Väistö 2017, 196.) Suomen lehdistö yhtyi pohjoismaisten lehtien hyökkäykseen. Helsingin Sanomat kommentoi 20.2. otsikolla ”Tahdittomuus Oslossa” Oittisen puhetta. Lehti ihmetteli Oittisen lausuntoa ja oli huolissaan kielikysymyksen saamasta kielteisestä huomiosta pohjoismaisessa mediassa. Uusi Suomi kirjoitti 23.2. Oittisen esiintymisen vaarantavan Suomen kansainväliset suhteet ja että ”opetusministeri Oittinen osoittaa vain oman fanaattisuutensa, ei muuta”. (Väistö 2017, 196.)

Tarkemmin katsoen Oittinen muotoili lausumansa varsin varovaisesti eikä oikeastaan neuvonut ketään (vrt. Väistö 2017, 197). Hän ei myöskään sanonut ykskantaan, että peruskoulun kielikysymys on Suomen sisäinen asia, johon muiden ei tule puuttua. Oittinen totesi varsin järkevästi, että asian monimutkaisuudesta johtuen skandinaavisilla ystävillä ei ollut reaalista mahdollisuuksia antaa neuvoja. Hän oli ollut tahditon vain siinä, että Oittisena esitti näkökohtia yhden kielen mallin puolesta pohjoismaisella foorumilla. Näin hän rikkoi sääntöä, jonka mukaan yhden kielen malli oli kieliriitaa. Ei ollut Oittisen, eikä kenenkään muunkaan suomalaisen, vallassa muuttaa tätä sääntöä. Edes Kekkonen ei pyrkinyt muuttamaan tätä sääntöä, vaikka hän esitti siihen pienen – ehkä harmistuneenkin – varauksen, kommentoidessaan 16.3. nimimerkillä ”Liimatainen” (jonka henkilöllisyyden ainakin Ruotsin valtiollinen poliisi tunsu) Suomen Kuvalehdessä Oittisen ja median toimintaa. Liimatainen ei pitänyt oikeana sitä, että suomalainen lehdistö hyökkäsi maan opetusministe-

riä vastaan pohjoismaiseen yhteistyöhön vedoten. Liimatainen korosti, että huolimatta yhteistyön tärkeydestä on muistettava, että Suomi tekee yksin päätöksen peruskoulun kieliasianssa. Kirjoitus jatkui: ”Kun tämän mielipiteen ministeri Oittisen puolesta esittää, se ei merkitse Oittisen kielilinjan hyväksymistä tai hylkäämistä. Tässä pyritään vain osoittamaan, että ei kaiken sen, mitä pohjoismaisen yhteistyön nimissä esitetään meidän asioistamme, tarvitse meille olla niin pyhää, että meidän tulee sanoa siihen jaa ja aamen.” (Väistö 2017, 197–198.) Kekkonen kirjoitus viestii Kekkonen vallasta, itsenäisyydestä, siitä, että hän itse päätti ”mikä oli pyhää”? Vaikka Ruotsin lehdistö vaati ruotsin pakollisuutta ehtona Suomen hyväksymiselle Pohjoismaissa, ei ruotsin pakollisuus ollut välttämättä käytännön kannalta pohjoismaisen yhteistyön ehto. Liimatainen ei muuten ottanut kantaa Oittisen sopivuuteen opetusministeriksi. Liimatainen lähetti kirjoituksellaan näin myös sen sanoman, että hän, Kekkonen, ei pitänyt Oittisen toimintaa varsinaisesti vääränä ja että Oittista ei tultaisi pudottamaan hallituksesta tästä syystä, vaan koska hän, Kekkonen, toteutti omasta tahdostaan Suomen kirjoittamatonta ulkopoliittista oppia.

Näin kielten opetusta koskevan erimielisyyden syyksi osoitettiin lehdistössä Oittinen. Kiista henkilöitiin, rajattiin riippuvaiseksi yhden henkilön toiminnasta. Oittisesta tehtiin klassinen syntipukki. Tästä oli monia etuja. Yhtäältä, lehdistö nimesi erimielisyyden kielikiistaksi ja näin laajakantoiseksi, historiallis-yhteiskunnalliseksi vaaraksi. Toisaalta, rajaamalla erimielisyys henkilöön, vältettiin vaarallisempaa, perustavampaa vastakkainasettelua. Suomalaiset ja ruotsalaiset tai suomenkieliset ja ruotsinkieliset eivät nyt taistelleet, vaan tämä oli Oittisen henkilökohtaisesti käymää taistelua. Näin lehdistö toimi lahden kummallakin puolella yhteistyössä pienentämällä erimielisyyden asiallista ja poliittista merkitystä, jolloin paloalue saatiin rajatuksi ja paremmin hallintaan. (ks. tämänsuuntaisesta Ruotsin lähetystön analyysistä, Väistö 2017, 140.)

Oittisen henkilön nostaminen esille oli tärkeää myös toisesta syystä. Oittisen irrottaminen päätöksenteosta auttaisi suuresti ruotsin saamista pakolliseksi. Oittinen oli suurin kanto kaskessa, tässä suhteessa merkittävin yksittäinen toimija, asiantuntija ja poliitikko. Häntä arvostettiin yli puoluerajojen pitkäaikaisena kouluhallituksen pääjohtajana ja Kouluohjelmakomitean ja sitten Peruskoulukomitean puheenjohtajana. Häntä voitiin pitää peräti työväenliikkeelle tärkeän yhtenäiskouluaajatukseen perustuvan peruskoulun isänä. Oittisen auktoriteetti sosialidemokraattisessa koulu- ja kulttuuripoliitikassa oli muutenkin yliverlainen, ja hän oli SDP:n periaateohjelman kirjoittaja ja moninkertainen ministeri. Näistä syistä hän oli yksi vaikutusvaltaisimmista ja arvostetuimmista suomalaisista sosialidemokraateista. Hänen paikkansa puolueen arvojärjestyksessä oli yliverlainen esi

merkiksi verrattuna tulevaan hallituksen muodostajaan Koivistoon. Oittinen olikin avainasemassa kieliratkaisun suhteen. Ruotsin suurlähettiläs Hägglöf arvioi edellä mainitussa raportissaan 27.2.68, että SDP:n ruotsin pakollisuudelle kielteisen kannan saneli lojaalisuus Oittista kohtaan. Lisäksi Oittinen, jonka periaatteellisuudesta ja taipumattomuudesta kieliasiassa ei ollut mitään epäilystä, tunnettiin pohjoismaisessa yhteistyössä skandinaavina, ilman rasitteita vaikkapa yhteyksistä suomalaisuusliikkeeseen. (Ripatti 1992.)

Ellei Oittisesta olisi tehty julkisuuden kautta opetusministeriksi kelpaamatonta, ei tuleva pääministeri Koivisto olisi voinut riistää häneltä opetusministerin salkkua. Oittinen olisi jatkanut jo aloittamaansa tärkeää työtä. Koivistolle Oittisen päästäminen hallitukseen olisi kuitenkin ollut painajainen. Miten talouspoliitikko Koivisto olisi vastustanut Oittista kouluasioissa? Oittinen opetusministerinä olisi sitonut SDP:n ja sen eduskuntaryhmän Oittisen esittämään kieliohjelmaan. Hallituksen ulkopuolella Oittinen, joka ei ollut edes kansanedustaja, olisi vaaraton.

Meidän ei tarvitse ottaa kantaa siihen, olivatko Oittisen

sanat kiistatta tahdittomia (mitä ne eivät olleet – vrt. presidentti Kekkonen todistus) ja olisiko Oittinen voinut välttää leimaamisensa. Kun Oittinen oli jo nimetty ”hr kielitaisteluksi” (Svenska Dagbladet 24.12.67), kampanja olisi jatkunut ilman Osloon puhuttakin. Tosiasia kuitenkin on se, että ”länsinaapureiden lehdistö pystyi tekemään yhdestä ministeristä käytännössä ”kelvottoman” jatkamaan seuraavassa hallituksessa” (Väistö 2017, 197). Pohjoismaiden lehdistö vaikutti kotimaisten lehtien avustuksella siihen, että SDP:n oli käytännössä pakko sivuuttaa Oittinen ministerinimityksessä (Väistö 2017, 197).

Lehdistön hyökkäys, jossa Oittisesta tehtiin opetusministeriksi kelpaamaton, sinetöi hänen poliittisen kohtalonsa ja oli opetus kaikille muillekin: jos me voimme tehdä tämän itselleen R. H. Oittiselle, niin mitä me voimme tehdä teille muille?

Kekkonen ei näkynyt, mutta vaikutti

Kekkonen toimi kysymyksen suhteen mahdollisimman pidättyvästi. Hän ei ottanut kysyttäessä(kään) kantaa yhden tai kahden kielen malliin, vedoten siihen, että presidentti ei voi asettua vastustamaan hallituksen esitystä (Helsingin Sanomat 29.12.1967). Myöskään

KUVA: Wikipedia (CCO)

ulkoministeriö ei puuttunut lehdistön kirjoitteluun, vaikka esimerkiksi Suomen Kööpenhaminan suurlähettiläs P. K. Tarjanne esitti 24.4.1967, että pohjoismaista lehdistöä tulisi informoida Suomen kieliratkaisusta. (Väistö 2017, 151–152.)

Sen sijaan edellytykset ratkaisulle alkoivat rakentua uutta hallitusta muodostettaessa keväällä 1968. Pääministeriksi nousi Kekkonen haluama Mauno Koivisto. Kun Pohjoismaiden lehdistö oli tehnyt Oittisesta opetusministeriksi kelpaamattoman henkilön, Koivisto saattoi edistää kahden kielen mallin mahdollisuuksia antamalla opetusministeriön Keskustalle ja Virolaiselle. Koivisto teki näin, vaikka oman puolueen L. A. Puntila (SDP) ja SKDL:n Anna-Liisa Tiekso toivoivat salkkua. Ilmeisesti Kekkonen ja Koivisto olivat epävirallisesti jutelleet opetusministerin henkilöstä ennen hallituksen nimittämistä 22.3., koska Kekkonen kirjoitti päiväkirjaansa 20.3: ”Koivisto kertoi, että Puntila oli ollut tavattoman innokas ja tarkka hallitusneuvotteluissa siihen saakka, kun tuli selväksi, että hänestä ei tule opetusministeriä. Silloin hän ikään kuin lysähti ja poissa oli mielenkiinto koko asiaan (Kekkonen päiväkirjat 1963–68.)” Ex-ulkoministeri Virolainen oli

”ulkopoliittisen säännön” luotettava tuntija ja tottunut asioiden epäviralliseen hoitoon Kekkonen kanssa. Pääministeri Koiviston asemaa ja SDP:n tilannetta helpotti suuresti etäisyyden saaminen puolueelle vaikeaan kielikysymykseen. SDP:n yhden kielen kannattajien kuten Oittisen ja Puntilan mahdollisuus vaikuttaa ratkaisuun heikkeni hyvin pieneksi. Koiviston epävarmaa asemaa SDP:ssä ilmentää se, että hän ei hyväksynyt hallitusohjelmaan RKP:n vaatimaa kieliehtoa, vaan ohjelmaan kirjattiin vain maininta kysymyksen selvittämisestä. Tämä oli Koivistolle turvallisempaa. Hän toimi muutenkin esimerkiksi suhteessa SDP:n eduskuntaryhmään kielikysymyksessä varovaisesti ja vältellen (ks. esim. Lappalainen 1985; Väistö 2017, 210, 216.)

Koiviston ja Kekkonen välisistä keskusteluista kieliasiaa ei ole dokumentteja. Tosin Koiviston yksityisarkistoa tutkineen Väistön mukaan (emt., 36, alaviite 65) ”aineisto näyttää hieman liian ”siistiltä” ja harkitusti valitulta. Väkisinkin tulee mieleen, että siitä on siivottu juuri Koiviston omat muistiinpanot ja ajatukset.”

Virolainen liitti Kekkonen nimetyksi ratkaisuun varsin

myöhään, vuonna 2000: ”Silloin Paasion johtama hallitus erosi, ja Koivisto muodosti ensimmäisen hallituksen keväällä 1968. Olin siinä opetusministeri. Kekkonen kanssa neuvoteltuani esityksen käsittely pysäytettiin. (—) Kekkonen yhtyi käsitykseeni siitä, että Suomen peruskouluissa on opetettava kahta vierasta kieltä, ruotsia ja englantia, eikä vain englantia, kuten Paasio ja Oittinen olivat ehdottaneet” (Virolainen 2000, 157).

Janne Väistö (2017, 200–201) mainitsee kaksi Kekkonen johtavaa tuonaikaista kirjausta. Ulkoministeri Karjalaisella oli tammi–helmikuussa 1968 kielikysymyksen hoitamisesta ilmeisesti tietoa, jota voi saada vain presidentiltä. Karjalainen totesi Keskustan puolueuustolle 3.1., että ”asia olisi otettava esille tulevissa hallitusneuvotteluissa, ettei kieltenopetuksemme taantuisi”. Ulkoministerin vihkiytymisestä asian hoitamiseen kertoo myös UM:n vastaus Tukholman suurlähettiläälle, joka oli tiedustellut asiasta. Valtiosihteeri Jorma Vanamo kirjasi vastaukseen käsin, että ”UMin kanssa keskusteltuani ja hänen ohjeittensa mukaan soitin 3.2. Enckellille ja ilmoitin, ettei selvitys ole tarpeellinen. Asiahan parhailaan edusk. sivistysasiain valiok:ssa ja tulee tod. näköisesti esille myös uuden hallituksen toimintaohjelmasta sovittaessa.” Tämä tapahtui siis ennen RKP:n hallitukseen osallistumista koskevan kieliehdon esittämistä.

Väistön mukaan ”Karjalaisen tammi–helmikuussa esille tuoma ajatus ruotsin kielen opetuksen ottamisesta hallitusneuvotteluiden yhdeksi asiakohdaksi täytyy nähdä yhtenä viitteenä politiikan ylätason vaikutuksesta kieliratkaisuun, vaikka aivan suoraa näyttöä ei pysty esittämään” (2017, 201). Toisaalta samanlaisia näkemyksiä oli tullut esille monella taholla tammi–helmikuussa. Pohjoismaiden lehdistö oli vihjaillut moneen otteeseen Oittisen erolla ja kielikysymyksen esille ottamisella seuraavissa hallitusneuvotteluissa. (2017, 201).

Opetusministeri Virolainen toimi hallituksessa päättävästi kielipäätöksen aikaansaamiseksi. Huhtikuun 25. päivä on tässä suhteessa ratkaiseva. Virolaisen johtama peruskouluasioista vastaava ministerivaliokunta kokoon-tui aamupäivällä ja päätti valiokunnan sihteerin Voitto Kallion kokousmuistiinpanojen mukaan poistaa lakitekstistä 2. momentti. Iltapäivällä valiokunta hyväksyi (Kallion laatiman) muistion, jossa todettiin että kieliasiaa säädetään asetuksella joka sisältäisi muun muassa seuraavaa:

”2.1 Kaikille oppilaille yhteisenä (pakollisena) ja 3. vuosiluokalta aloitettavana kielenä olisi kunnan valinnan mukaan englannin kieli tai toinen kotimainen kieli. Milloin se on mahdollista ja tarkoituksenmukaista, kunta voisi järjestää kielenopetuksen myös siten, että osa oppilaista saa englannin kielen ja osa toisen kotimaisen kielen opetusta. Valtioneuvoston luvalla voitaisiin

englannin kielen ja toisen kotimaisen kielen sijasta ala-asteella opetussuunnitelmaan ottaa ranskan, saksan tai venäjän kieli.”

”2.3 Yläasteella olisi yhteisenä aineena, paitsi ala-asteelta aloitettu pakollinen kieli, myös toinen oppilaille vieras kieli. Tässä toisessa kielessä olisi kaksi erilaista keskenään valinnaista kurssia, laajempi ja suppeampi. Lukioon vaadittaisiin laajempi kurssi.” (Väistö 2017, 231)

Valiokunnan päätös mursi padon. Ruotsista tulisi pakollinen kieli kaikille suomenkielisille oppilaille. Hallitus hyväksyi seuraavana päivänä yksimielisesti ministerivaliokunnan uuden esityksen kielenopetuksen järjestämisestä (Väistö 2017, 232).

Peruskoulun kieliratkaisu ja kielirauha

Kylmän sodan aikana vuodesta 1945 lähtien Suomen kielipoliittiset ratkaisut perustuivat ulkopoliittikkaan. Nykypäivän näkökulmasta varmaankin tärkein oli vuoden 1968 peruskoulun kielipäätös. Ulkopoliittinen näkökulma auttaa ymmärtämään, miksi suomenkielistenkin kieliopinnot täytyi järjestää ruotsinkielisten haluamalla tavalla. Peruskoulun kieliratkaisu oli kriisinomainen ja monimutkainen tapahtumasarja, jossa keskeisessä asemassa oli lehdistö määrittellessään uhkaavan kielikiistan aiheeksi ruotsin valinnaisuuden ja nimitessään kiistan syyksi opetusministeri R. H. Oittisen. Klassinen syntipukkimenetelmä irrotti Oittisen opetusministerin salkusta ja sosialidemokraatit valinnaisen ruotsin kieliohjelmasta.

Kielirauhakomitean vuonna 1945 kirjaamassa kielirauhan ihanteessa korostettiin luonnollisen kehityksen sallimista, käytännöllistä suhtautumista (suomenkielisten ja ruotsinkielisten) tarpeisiin ja ulkopoliittista yksituumaisuutta sekä pidättyvyyttä tukeutumisessa ulkovaltoihin. Peruskoulun perustaminen liittyi koulutusyhteiskunnan syntyyn, koulutusaikojen pidentymiseen sekä kansainvälisten yhteyksien monipuolistumiseen ja syvenemiseen osana olojen luonnollista kehitystä. Tähän liittyen peruskoulun kieliratkaisua valmisteltiin neutraalisti, tarkastelutapa oli käytännöllisen asiallinen eikä kieliryhmäsidoittainen.

Päätös ruotsin kielen pakollisuudesta rikkoi kielirauhakomitean periaatetta, jonka mukaan ”on vain hyvin suurella varovaisuudella ryhdyttävä ajamaan keinotekoisia muutoksia oleviin oloihin ja olojen luonnolliseen kehitykseen”. Suuri muutos ajettiin läpi nopeasti, eikä annettu ”olosten kypsyttyä mieltä asiain luonnollisen kehityksen aiheuttamien muutoksien aikaansaamiselle suopeiksi”. Ruotsin valinnaisuus olisi antanut mahdollisuuden sopeutua kansainvälisten ja kansallisten olojen luonnolliseen kehitykseen. Sen sijaan haluttiin ”voimak-

kailla otteilla nujertaa vastustus ja ajaa uudistus nopeasti läpi”. Lisäksi asian käsittelyssä tukeuduttiin ulkovaltojen vaikutukseen. Pohjoismaisessa lehdistössä esitettyä tulkintaa kielitaistelun uhasta ei kiistetty, vaan sitä käytettiin kielipoliittisena välineenä.

Tässä mielessä syntyi uusi tulkinta kielirauhasta, joka perustui keskeisesti ulkopoliittikkaan, vaikka kielirauhakomitea halusi estää tämän. Ruotsinkielisten kielipoliittisen veto-oikeuden sisältämä ulkosuhteiden periaate ylitti jo unohtuneen kielirauhan ehdot.

Pakollinen ruotsi syntyi siis kriisinomaisessa ratkaisutalanteessa ulkopoliittikan vuoksi. Varsinainen ulkopoliitti-

nen motiivi oli kuitenkin piilossa suurelta yleisöltä. Tästä syystä ratkaisua perusteltiin kansalliskielten asemalla, kulttuuripoliittisilla perusteilla ja Suomen pohjoismaisella yhteydellä. Myöhemmin nämä perusteet on uskottu ja uskoteltu ratkaisun varsinaisiksi perusteiksi, vaikka ne eivät sitä olleet. Nykyinen identiteettipoliitiikka, johon kummankin kansalliskielen pakollinen opiskelu kuuluu, tukeutuu tuolloin esitettyihin kulttuuripoliittisiin perusteluihin. Tästä näkökulmasta peruskoulun pakollinen ruotsi näyttää kehityksen luonnolliselta tulokselta ja välttämättömältä osalta suomalaisuutta ja pohjoismaalaisuutta. Toinen mahdollisuus, kielirauhan ihanne menehtyi kylmässä sodassa. ☹

LÄHTEET:

Kekkonen, Urho (2002) Päiväkirjat 1963–68. Toim. Juhani Suomi. Keuruu: Otava.

Kielirauhakomitean mietintö (1945).

Lappalainen, Antti (1985) Peruskoulun opetussuunnitelman syntyprosessi ja peruskouluopetuksen johtamisjärjestelmän muotoutuminen. Helsinki: Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos, tutkimuksia 28.

Meinander, Henrik (2017) Kansallisvaltio. Ruotsalaisuus Suomessa 1922–2015. Helsinki: Svenska litteratursällskapet i Finland.

Paasikivi, J. K. (1985) Päiväkirjat 1944–56, I ja II. Juva: WSOY.

Parvilahti, Unto (1957) Berijan tarhat. Havaintoja ja muistikuvia Neuvostoliitosta vuosilta 1945-1954. Helsinki: Otava.

Rautiainen, Kari (2000) Peruskoulu-uudistuksen kielenopetuksen muuttuminen koulukysymyksestä kielitaisteluksi ja puoluepolitiikaksi. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

Ripatti Viljo (1966) R. H. Oittinen – Työväen sivistäjistä koulun uudistajaksi. Hämeenlinna 1992.

Somerkivi, Urho (1978) Peruskoulun kieliohjelman syntyvaiheita. Kasvatus. Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja 6/1978.

Tarasti, Kari (1966) Suomalaisuuden Liitto 1906–1966. Porvoo: WSOY.

Virolainen, Johannes (2000) Valtioneuvos muistelee – Yhteistyöni Urho Kekkosen kanssa vuosina 1933–1981. Helsinki.

Väistö, Janne (2017) Toinen kotimainen toisen tasavallan Suomessa: ruotsin kieli pakolliseksi aineeksi peruskouluun vuonna 1968. Väitöskirja. Åbo Akademi.

Suomalaisuuden Liiton tavoitteet eduskunnalle 2023-2027

Vuonna 1906 perustetun Suomalaisuuden Liiton tarkoituksena on herättää ja vahvistaa kansallista tietoutta ja ajattelutapaa ja puolustaa suomenkielisten sivistyksellisiä ja yhteiskunnallisia tarpeita.

TEKSTI: ILMARI ROSTILA & JUUSO-VILLE GUSTAFSSON

Liiton tehtävänä on toimia suomenkielisten kielellisten tarpeiden ja oikeuksien edunvalvojana, lujittaa itsenäisyys- ja puolustustahtoa, edistää suomalaisten yhteenkuuluvuutta ja vahvistaa kansanvaltaista ajattelutapaa.

Ruotsin pakollisuus koulutuksessa ja julkisen sektorin työtehtävissä koetaan laajalti epätarkoituksenmukaisena.

Vuosikymmeniä vallinnut kaksikielisyyden ihanne ja epäreilu ruotsin pakollisuus aiheuttaa myös monia ongelmia, kuten häiritsee suomenkielisten kielellistä samastumista ja minäkuvaa, vähättelee suomen merkitystä yhteiskunnan yhteisenä kielenä, aiheuttaa koulun kielipai-

notteisen raskauden ja huonoja oppimistuloksia, kahlitsee kielivallintoja, yksipuolistaa wkieliosaimista, sotkee käsitystä englannin kielen yleissivistyksellisestä tehtävästä, haittaa etenemistä työuralla, synnyttää ristiriitaisia odotuksia, syyllistää suomenkielisiä ja huonontaa kieli-ilmapiriä.

Suomalaisuuden Liiton esittää seuraavia toimenpiteitä, jotka rikkovat tähänastisessa kielipolitiikassa noudatetun ehdottoman periaatteen ruotsin kielen aukottomasta pakollisuudesta.

On otettava huomioon suomenkielisten tarpeet ja niiden esille pääsy:

– Avataan selventävä yhteiskunnallinen keskustelu perustuslakiin

kirjatuista kielellisistä oikeuksista. Keskustelua rajoittaa nyt huomion suuntaaminen yksipuolisesti kansalliskielten (suomen ja ruotsin) asemaan. Kansalliskielten asema on erotettava selkeästi ruotsin pakollisuudesta. Ruotsin asema kansalliskielenä ei vaadi ruotsin pakollisuutta. Tätä koskeva sekaannus on johtanut suomea puhuvien ihmisten tarpeiden unohtamiseen.

– Huolehditaan suomenkielisten näkökulman esille pääsystä julkisen vallan harjoittamassa kielipolitiikan valmistelussa ja toteutuksessa. Korvataan kansalliskielistrategia ohjelmalla, joka huolehtii kansalaisten kielellisistä tarpeista, suomenkielisten myönteistä kielellistä itsetuntoa unohtamatta.

– Vahvistetaan suomenkielisten edunvalvontaa tukemalla kansalaisjärjestötoimintaa. Kielellisten tarpeiden esille tuominen vaatii vapaata, omaehtoista ja riippumatonta kansalaistoimintaa. Suomalaisuuden Liitto on kielelliseen edunvalvontaan keskittyvä suomenkielisten kansalaisjärjestö.

On ryhdyttävä seuraaviin uudistuksiin:

– Luovutaan ruotsin pakollisuudesta lukiossa. Lukiossa ruotsin tilalla pitää voida opiskella jotain muuta kieltä. Tällöin oppilas vapautettaisiin ruotsin opinnoista myös opintojensa myöhemmässä vaiheessa.

– Ammattikouluissa luovutaan ruotsin pakollisista opinnoista. Opiskelijan tulisi suorittaa ruotsin opintojen

tilalla muita ei-ammattillisia aineita, kuten äidinkieltä, matematiikkaa tai muuta vierasta kieltä. Ammattikoulun käyneiltä, ruotsia opiskelemattomilta, ei vaadita ruotsin opintoja myöskään jatko-opinnoissa.

– Opiskelija, jonka äidinkieli on jokin muu kuin suomi, vapautetaan ruotsin kielen pakollisista opinnoista kaikilla kouluasteilla.

– Annetaan opiskelijoille mahdollisuus suorittaa korkeakoulu- ja yliopistotutkinto ilman ruotsin opintoja.

– Selvitetään ruotsin opintojen muuttamista peruskoulussa oppiaineeksi, jossa tutustutaan ruotsin kieleen ja suomenruotsalaiseen kulttuuriin. Oppiaineen suoritusta

ei tällöin tulisi arvostella eikä se näin vaikuttaisi opiskelija todistukseen.

– Painotetaan suomen kielen merkitystä kaikkia suomalaisia yhdistävänä kielenä ja yleissivistyksenä. Suomen kieli tulee nähdä myös ensisijaisena maahanmuuttajien kotoutumisen kielenä.

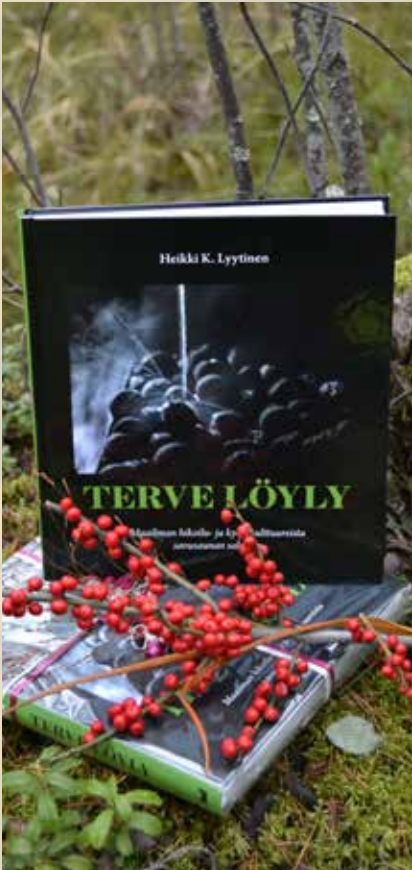
– Suomenkielisillä hyvinvointialueilla luovutaan kaikkia työntekijöitä koskevasta vaatimuksesta ymmärtää ruotsia.

– Selvitetään mahdollisuus järjestää ruotsinkieliset julkiset palvelut siten, että luovutaan kaikkia suomenkielisiä sitovista ruotsin osaamisen vaatimuksista, huolehtien samalla riittävästä ruotsin osaamisesta palvelutehtävissä ja asiakasrajapinnassa.

Saunan juhlakirja

Heikki K. Lyytinen: Terve löyly. Maailman hikoilu- ja kylpykulttuureista savusaunan saloihin. Tarkastettu toinen painos. Kustannus Linna 2021. 342 s.

TEKSTI: JUHANI SARSILA

Terve löyly luetaan tietokirjoihin, vaikka se pitkälti täyttää tiedekirjan ehdot. Sitä paitsi kirjoittaja on humanistisen ansiokkaasti kuljettanut kaunokirjallisia ja muita kulttuurilainauksia tiedollisen tutkimusaineiston rinnalla aina Mesopotamiasta saakka omanlaisina aikalaiskuvauksina ja -tulkintoina. Näin eri hikoilu- ja kylpykulttuurit osoittautuvat teoksen perusjuonteeksi. Teos antaa lukijoille enemmän, kuin he osaavat odottaa, ja sen arviointi osoittautuu tavallista huomattavasti vaikeammaksi tehtäväksi.

Kulttuuritutkimuksen uudeksi termiksi voisi tämän kirjan perusteella tarjota kansatieteilijä Sakari Pälsin käyttämän *saunologian* jatkajaksi ehkä kohta, ellei jo nyt, saunan ja saunomisen viisautta, *saunosofiaa*. Molemmat oppisamat tekevät kunniata ja luovat löylyä saunan, kylvyn ja kylpykulttuurin iki-instituutiolle kautta avaran planeetan. Toivoisin, että saunamaestro Heikki jatkaa työtä ja tuo seuraavaksi esille puhtaan saunaviisauden korkean veisun sen pohjalta, mitä hän on jo tuonut ilmi saunologisen opuksensa sanoissa ja kuvissa. Kirjailija on selvästi nähnyt paljon vaivaa jo *Terveen löylyn* eteen. Kärsimystäkin on osunut matkan varrelle. Elokuulla 1997 tuli osaksi tuhosi hänen ensimmäisen savusaunansa, mutta hän osasi ottaa kokemukselta oppia, kuten saamme lukea.

Alkuperäiskansat tiedostivat saunan eli hikimajan löylyn ja hien terveysvaikutukset iät ajat ennen, kuin saunaksi sopimattomasti nimetty ja kiuasta vaille surkeasti jätetty infrapunasauna ilmaantui Jumalan ideoiden joukkoon. Pitkä on hikoilevan ja kylpevän ihmisen tie kivi- tai pronssikauden pimeästä potero- eli maakuoppasavusaunasta uljaan maailman liki turvallisten savusaunojen ja monenlaisten saunakeidaspalveluiden valopiiriin. Ihmisen orgaaniset motiivit eli tarpeet ovat sitä samaa, ja entisaikojen savusauna, saunan prototyyppi seisoo jo lujemmalla perustalla.

Saunan ja löylyn teemoista Heikki K. Lyytinen on kirjoittanut monissa yhteyksissä. Tästä

isokokoisesta ja komeasta kirjasta joku lausunee, että se koostuu värikkäistä artikkeleista. Tähän kuuluu heti lisätä, että teksteistä monet käyvät kaunokirjallisesti oivasta esseistiikasta. Eikä sitäkään sovi ohittaa, että opusta sopii käyttää jopa saunan, etenkin savusaunan rakentamisen, sen huolenpidon ja sen *arvioimisen* oppaana modernina aikana, kun me kaikki kilvan arvioimme kaikkea yhdessä ja yksinkin, kuten toisetkin aidosti kiinnostuneina jatkavat meidän tekemistemme arviointia ja siten auttavat meitä pääsemään pitemmälle faustisille ihmisille leimallisessa kilvoittelussa. Vanhat kreikkalaiset kutsuivat sitä agonismiksi.

Kuvia laskemme tästä kirjasta lähes yhtä monta kuin siinä on sivuja, eikä niistä ainuttakaan ole tarvinnut erikseen selittää (vastoin yleistä tapaa). Tästä ratkaisusta ja visuaalisesta ilmeestä tulee varta vasten lausua kiitokset. Oman eloisan lisänsä antavat teokseen lukuisat runot, loitsut, sananparret, neuvokkaat sutkaukset, kaskut ja sitaatit. Argumentit ovat sopivassa suhteessa järkeen käyppiä (loogisia) ja tunteellisia (sentimenttaalisia, pateettisia). Näet tosi opus, ei totta vie *opusculum*, vetoaa sekä järkeen (logos) että tunteeseen (*pathos*) klassillisen retoriikan hengessä; saunan eetos (*ethos*) tulee sekin ilmi puhtaana ja puhdistavana, eivätkä sanat ja kuvat kykene täysin selittämään saunan merkitystä, saati sen lähestulkoon mystistä ja edelleen lumoavaa olemusta.

Teos opettaa (antaa uutta tietoa), vetoaa tunteisiin ja viehättää. Heikki K. Lyytinen on klassillisesti sivistynyt mies. Niinpä hän on paikoin maustanut sanontaansa ja sanomaansa myös latinan lausein ja lisäksi perustavalla tavalla filologisesti pohtinut lukuisten kielten sanoja ja niiden vaellusta historian maisemassa ja elämässä. Vanhassa sentenssissä 'Terve sielu terveessä ruumiissa' (Juvenaloksen *'Mens sana in corpore sano'*) asuu kaiken kestävän kehityksen kestävä syvä totuus ja tavoittelemisen arvoinen ihanne ja saunomisen ja kaikkiallisen kylpemisen ja kylvetyksen yllä pitäjä kaunis tapa ja vielä tapaa kauniimpi hyve.

'Sauna' mahtaa olla vanhaa itämerensuomalaista, pikemminkin kuin germaanista perua. Mitä itse saunaan tulee, sitä tuskin enää uskaltaa väittää fennien ikiomaksi keksinnöksi muuten kuin huumorimielessä ja kiukaan mustia urkuja kuunnellen. Ja alkusaunasta taidamme sanailla vain sen vähän, että se ei sijoitu mihinkään erityiseen paikkaan (paitsi ehkä Daniel Jusleniuksen kuvastossa: tälle miehelle Suomi loisti vielä anno 1700 maailman vanhimpana sivistyskansana, jonka edustajien kasvot saattoivat rusottaa terveesti taajan saunomisen ansiosta). Kreikkalaiset voisivat ehdottaa Prometheusta niin tulen tuojaksi kuin saunan keksijäksi, kun heidän mielestään kaikelle piti nimetä keksijänsä olevaisten asioiden suuressa ketjussa.

Kun nykyajasta tulee puhe, luemme paikasta jos toisestakin, että fennit ovat vallan suvereenia saunakan-saa ja että heillä lienee huvinsa ja hyödynsä lähteinä enemmän sanoja kuin autoja, kaiketi tarpeeksi myös yleisiä saunoja, kuten niitä laske-taan seisovan viljalti myös Saksassa, Alankomaissa ja Venäjällä ynnä muualla. Meillä Suomessa tyhjenivät ensin kirkot, sitten pankkialit. Mutta saunat, yksityiset ja yleiset, ovat pitäneet pintansa eikä niille

näy ajan kohdussa loppua (ja myyt-tienkin sfäärissä saunat ovat aina eläneet).

Sauna se koskee suomalaista identiteettiä, kuten myös kieli. 1700-luvulla, Heikki muistuttaa, Pohjanlahden länsipuolella levi-si uskomus, että saunominen se vasta oli synnillisistä ja barbaarista toimintaa, josta piti hankkiutua eroon myös Suomessa, Ruotsin riistomaassa. Omasta puolestani olen selvittänyt, että Turun van-hassa Akatemiassa pauhasi kerran professorina muuan Israel Nesseli-us, Israelin, ei Suomen, ylin ystävä. Tämä miekkonen uhosi, että suomen kieli piti kieltää, samoin suomalaisten kauheasti halkoja nielevä intohimoinen saunominen.

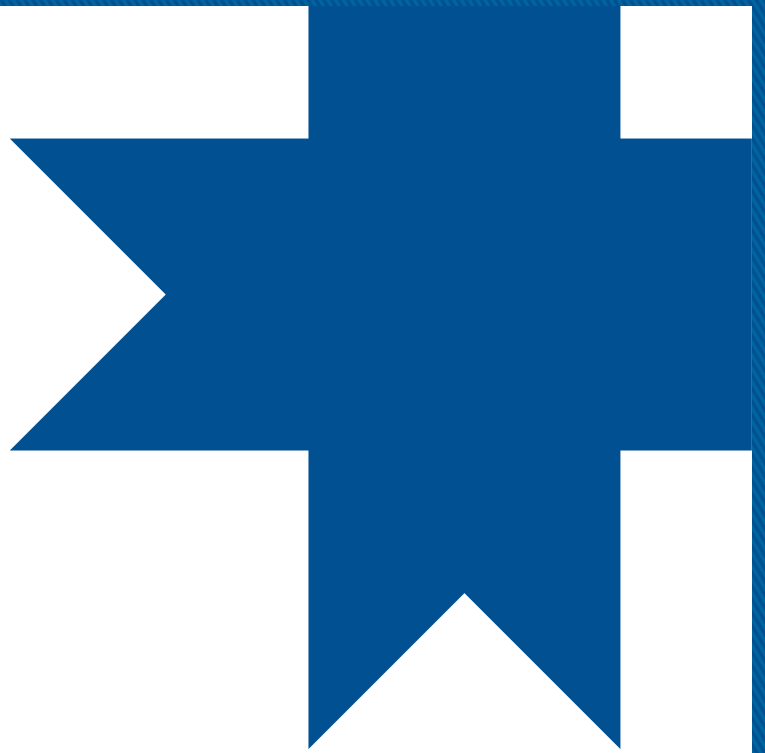
"Väärä" kieli ja perkeleen asiaa ajava sauna näet saattoivat lietsoa suoma-laisten halua irtautua Ruotsista ja kenties siirtyä kilvan ja "vain synte-jään kantaen" (alastomina) vihto-maan eli vastomaan venäläisten tapaan ja kukatiesi näiden harhaop-pisen seuraan. Onneksi suomalai-suusurhot torpedoivat Nesseliuksen vaatimukset niin, että tämä happa-mena kuin sitruuna pakeni takaisin Ruotsinmaalle ja hänen tiiminsä hiljeni. Ellei Venäjän Aleksanteri I olisi vallannut Suomea 1809, saunominen merkitsisi nykyisille suomalaisille yhtä vähän kuin se tänään merkitsee ruotsalaisille.

Ehkä meidän sopii luottaa Oswald Spengleriin, joka tulittaa, että sitten kun kulttuuri ajan mittaan dege-neroituu tai kehittyy sivilisaatioksi, rakennukset kaikinensa tahtovat paisua valtaisaan kokoon. Niinpä tämän päivän Saksassa nautitaan löylystä ja muusta oheisesta suurilla elämyskeitailla, eikä tämä massojen ajan vitalistinen ja hedonistinen trendi ole Suomessakaan vieras. Sama koskee toisiakin kulttuureja (sivilisaatioita). Vanhassa Roomassa keisari Caracallan termeihin mahtui huikat 1600 kylpijää kerrallaan,

ja Diocletianuksen suuret termit levittäytyivät 14 hehtaarin alueelle. Mutta nämä ja toiset samanlaiset kylpyläkompleksit muuttuivat kulttuurikeskuksista tapainturme-luksen tyyssijoiksi, ja prostituutio rehotti. Saamme lukea saunan juhlaKirjasta yleistyksen, että "Rooman valtakunnan loppuaikoina [ja sittemmin keskiajan puolella] ... kirkon moraalimahti alkoi taistella kylpylaitoksia vastaan, kunnes ne lopulta hävisivät" (47).

Kaiken kaikkiaan Heikin teos on alan tietämyksen ja oppineisuuden korkea ylistys. Edellä sanomaani huomautan vain alanootissa, että vaikka "lihan katedraalit" tyhjeni-vät Rooman kaupungissa, sitä ei saanut aikaan vain kirkon moraa-limahti (koska Rooman kaupunki provinsialisoitui, liki tyhjäksi kävi). Ja "kirkon moraalimahti" provosoi nootteja sitä enemmän, mitä pidemmälle edetään keskiajalla. Anno 1252 Paavi Innocentius IV tuo likaisen Tiberin rannalta kidutuksen Euroopan, sanokaamme Ereboksen lainsäädäntöön ja elävään elämään, ja harhaoppisia odottavat kuumat olot. 1300-luvulla kirkko itse alkaa niukoissa pe-sutiloissa harjoittaa hikistä bordelli-toimintaa moraalisesti yhtä ruman anekaupan tukena. Japanissakin, Heikki todistaa aivan oikein, kyl-pylät tahtoivat muuttua ilotaloiksi. Ihminen kun on edelleen etupäässä kehollinen olento, hän tuskin siitä muuksi muuttuu. – Kaikesta edellä sanotusta (ja sanomatta jääneestä) huolimatta meidän tullee edelleen hakeutua saunan, oman savusaun-nan tai muun hikimajan tai yleisen kylpylän sisimpiin tiloihin, penet-raalioihin. Niissä kaikkivaltias tai vain banaali arki ei eksistentiaalisesti ahdistaa sen kummemmin sielua kuin ruumistakaan. ☺

*Juhani Sarsila
aate- ja oppihistorian dosentti
Elimäki*

Suomalaisuuden Liiton toimistolla on myynnissä mm.

- Suomen liput
- narut ja muut kiinnitystarvikkeet
- kantotangot, -vyöt ja säilytuspussit
- kannatusliput
- isännänviirit
- pöytäliput
- Liputustieto-käsikirja

Tilaukset ja tiedustelut puhelimitse
09 442 824 (ark. klo 9-15) tai sähköpostitse:
toimisto@suomalaisuudenliitto.fi

Suomalaisuuden Liitto ry
Aurorankatu 7 A 1, 00100 Helsinki

Tilinumero: FI34 5780 0720 3638 08

LIITY SUOMALAISUUDEN LIITON JÄSENEKSI OSOITTEESSA:

WWW.SUOMALAISUUDENLIITTO.FI

